

Kıbrıs Türk Ağzları

**(Balalan, Mehmetçik, Paşaköy, Hamitköy, Gazimağusa;
Görneç, Kalavaç, Yeniceköy, Gaziköy, Gönyeli; Bostancı)**

Akile Arzuhal Çatal

**Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Araştırma Enstitüsüne Türk Dili ve
Edebiyatı dalında Yüksek Lisans Tezi olarak
Sunulmuştur.**

**Doğu Akdeniz Üniversitesi
Eylül 2012
Gazimağusa, Kuzey Kıbrıs**

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü onayı

Prof. Dr. Elvan Yılmaz
L.E.Ö.A. Enstitüsü Müdürü

Bu tezin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans gerekleri doğrultusunda hazırlandığını onaylarım.

Yrd.Doç.Dr. Kadir Atlansoy
Türk Dili ve Edebiyatı Bölüm Başkanı

Bu tezi okuyup değerlendirdiğimizi, tezin nitelik bakımından Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans gerekleri doğrultusunda hazırlandığını onaylarız.

Yrd.Doç. Dr.Gülseren Tor
Tez Danışmanı

Değerlendirme Komitesi

1. Doç. Dr. Vügar Sultanzade

2. Yrd.Doç. Dr. Gülseren Tor

3. Yrd.Doç. Dr.Tayyibe Uç

ABSTRACT

The current study aims to explore the differences amongst the Cypriot Turkish Dialects by using their common characteristics as a starting point as well as describing the dialectal characteristics of various villages elected as pilot areas in the research and specifying their dialectal groups by benefitting from the literature on Cypriot Turkish dialects, accordingly. The pilot areas are the villages that were transferred from the south part of the island to the north and the villages which have not been mixed with the Greek community at all. This study which was conducted in 11 villages in Northern Cyprus, namely Balalan, Mehmetçik, Gazimağusa, Paşaköy, Gaziköy, Görneç, Kalavaç, Yeniceköy, Hamitköy, Gönyeli and Bostancı, was based on approximately 17 hour voice recordings obtained from these aforementioned villages. The study consists of six chapters entitled the “Introduction”, “Analysis”, “Findings”, “Transcripts”, “Glossary” and “Maps”.

The motive for selecting this study as the research topic is the absence of a comparative study focusing on the regional differences in the Turkish Cypriot dialects. There is a need for a detailed description of the Turkish Cypriot dialects which will lead to a dialectal atlas specifying the aforementioned dialects before they disappear in time.

In the Introduction chapter, historical information on the Cypriot Turkish dialectal characteristics was provided. In the analysis section, dialectal qualities of the aforementioned 11 regions were compared in terms of phonology, morphology, word existence and syntax and the existing differences among these dialects were pointed out. In this section, line and script numbers were provided in paranthesis

with their line, script and the region's title after the sample words and sentences provided in this chapter, if they have been taken from the researcher's own scripts and the name of the area has been specified, if the extract has been obtained from the verbal collection.

In the word existence chapter, examples differentiating Cypriot Turkish dialects from Turkish spoken in Turkey were provided and samples on the different designations used for the same concepts in 11 regions were given. These samples were also listed in the glossary section which provides comparative examples. In this dictionary, the usage of each word according to each area was explained, the general use was indicated in square brackets and the place it is used has been indicated in round brackets, also referring to the general usage.

In the maps section, different maps providing information on the differences in specific sounds, structures and word existence of the 11 regions are presented.

In the findings section, based on the results obtained from the research, Turkish Cypriot dialects have been categorised into three primary dialectal groups and secondary dialectal groups were tried to be specified.

Considering the ethnical structure of the Turkish Cypriot Community, Turkish Cypriot dialects are found to be very diverse and complicated. Regarding this diversity, the current research attempts to classify the Turkish Cypriot dialects. Phonological, morphological, syntactic and word existence qualities of 11 regions were determined and having removed the differences amongst them and based on the data presented by the pilot areas, the study categorised Turkish Cypriot dialects into three main groups.

In order to reach more concrete findings and to specify the sub-dialectal groups, each village needs to be analysed and compared with others, accordingly

Key Words: Turkish Cypriot dialects, phonology, morphology, word existence, syntax

ÖZ

Bu çalışmada Kıbrıs Türk Ağızlarının ortak yönlerinden hareket ederek birbirinden ayrılan yanlarını tespit etmeye, bugüne kadar Kıbrıs Türk ağızlarıyla ilgili yapılmış çalışmalardan da faydalanarak pilot bölge olarak seçtiğimiz köylerin ağız özelliklerini betimleyip ağız gruplarını belirlemeye çalıştık. Pilot bölgelerimiz, Güney'den Kuzey'e geçmiş olan köyler ve Rumlarla karışmamış hiç göç yaşamamış köylerdir. Bu çalışma, Kuzey Kıbrıs'ta 11 yerleşim biriminde (Balalan, Mehmetçik, Gazimağusa, Paşaköy, Gaziköy, Görneç, Kalavaç, Yeniceköy, Hamitköy, Gönyeli, Bostancı) yapılan yaklaşık 17 saatlik ses kayıtlarından oluşmaktadır. Çalışma "Giriş", "İnceleme", "Sonuç", "Metinler", "Sözlük" ve "Haritalar" olmak üzere altı bölüm içermektedir.

Bu çalışmayı seçmemizdeki sebep, bugüne kadar Kıbrıs Türk ağızlarıyla ilgili bölgesel olarak birçok çalışma yapılmış; ancak bunlar arasında karşılaştırmalı bir çalışma yapılmamış olmasıdır. Karşılaştırmalı olarak Kıbrıs Türk ağızlarının detaylı bir şekilde betimlenmesi ve bir ağız atlası projesinin, bu ağızların konuşurları ölmeden hayata geçirilmesi gerekmektedir.

Giriş bölümünde, Kıbrıs Türklerinin ağız özelliklerinde etkili olan tarihî bilgilere yer verilmiştir. İnceleme bölümünde ise, 11 yerleşim biriminin ağızları ses, yapı, söz dizimi ve söz varlığı ile ilgili özellikleri karşılaştırılarak verilmiş, bu ağızların ayırıcı özelliklerine parantez basılmıştır. Bu bölümde vermiş olduğumuz örnek sözcükler ve cümleler, kendi metinlerimizden alınmışsa parantez içinde hem satır ve metin numaraları hem de yöre ismi verilmiştir. Sözlü derlemelerden alınmış ise, parantez içinde bölgenin ismi yazılmıştır.

Söz varlığı bölümünde Kıbrıs Türk ağızlarını Türkiye Türkçesinden ayıran sözcüklerden örnekler verilmiş, aynı kavramın 11 yerleşim biriminde farklı adlandırmaları örneklendirilmiştir. Bu örnekler, karşılaştırmalı olarak verilmiş bir sözcük listesine dökülmüştür. Bu listede yöreye özgü biçimi açıklanmış, köşeli ayraç içinde genel kullanımı verilmiş nerede kullanıldığı yay ayraç içinde belirtilmiş ve yine genel kullanıma gönderme yapılmıştır.

Haritalar bölümünde ise 11 yerleşim biriminin belirgin ses, yapı ve söz varlığı farklılıklarını belirten özelliklerden örnekler haritalarda gösterilmiştir.

Sonuç bölümünde de elde etmiş olduğumuz verilere dayanarak Kıbrıs Türk ağızları üç ağız grubuna ayrılmış, üç ağız grubunun altında II. dereceden ağız grupları belirlenmeye çalışılmıştır.

Kıbrıs Türk toplumunun etnik yapısı da göz önüne alınacak olursa, Kıbrıs Türk ağızları çok karmaşık bir durum sergilemektedir. Bu çeşitlilik arasında, bu çalışmayla Kıbrıs Türk ağızlarını sınıflandırma denemesi yapılmıştır. 11 yerleşim biriminin ses, yapı, söz dizimi, söz varlığı özellikleri belirlenmiş, aralarındaki farklılıklar çıkarıldıktan sonra, seçtiğimiz pilot bölgelerin sunduğu verilere dayanarak Kıbrıs Türk ağızlarının üç ana ağız grubuna ayrılabilceği görülmüştür.

Daha kesin sonuçlara ulaşabilmek, alt ağız gruplarını belirleyebilmek için her köyün ayrı ayrı incelenip karşılaştırılması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs Türk ağızları, ses bilgisi, şekil bilgisi, söz dizimi, söz varlığı

TEŞEKKÜR

Tezimin hazırlanma aşamasında, büyük bir sabırla bana bıkmadan usanmadan, eksiklerimi yanlışlarımı gösteren, çok değerli tez danışmanım Gülseren Tor Hocama teşekkür borçluyum.

Sıcakta soğukta şikâyet etmeden, benimle köy köy gezen çok sevdiğim Münevver Teyzeme, Osman Enişteme, Anneme ve Babama; yüksek lisans öğrenimim boyunca her türlü desteğini yanımda hissettiğim Sevgili Kuzenim Bingül Ablama; tezimin başrol oyuncularını olan ve içlerinden birisi de Hakk'ın rahmetine kavuşmuş olan kaynak kişilere; bana yol göstericilik yapan çok değerli Hocalar Oğuz Yorgancıoğlu, Harid Fedai ve Mustafa Gökçeoğlu'na içten teşekkür ederim. Önerileriyle her zaman bana yol gösteren değerli Hocam Tayyibe Uç'a yürekten teşekkür ederim.

Bana karşı olan inanç ve güvenlerinin bir an bile eksilmediğini bildiğim, dualarını yüreğimde hissettiğim Canım Anneme ve Canım Babama ayrıca çok teşekkür ederim.

İsmi burada anmadığım, yüksek lisans eğitimim sırasında bana destek olan herkese sonsuz teşekkürlerimle...

Canim Anneme ve Canim Babama ...

İÇİNDEKİLER

ABSTRACT	iii
ÖZ	vi
TEŞEKKÜR.....	viii
İÇİNDEKİLER	x
KISALTMALAR	xiii
KAYNAK KİŞİ ADLARI KISALTMALARI.....	xv
ESER ADI KISALTMALARI.....	xvii
KAYNAK KİŞİLER.....	xviii
KULLANILAN ÇEVİRİYAZI (TRANSKRİPSİYON) İŞARETLERİ.....	xx
1 GİRİŞ	1
1.1 Araştırmanın Konusu	1
1.2 Araştırmanın Önemi ve Amacı.....	1
1.3 Kapsam ve Sınırlılıklar.....	2
1.4 Yöntem	2
2 KIBRISLI TÜRKLERİN ETNİK YAPISI	4
3 İNCELEME	11
3.1 Kıbrıs Türk Ağzlarının Genel Belirleyici Ses Özellikleri.....	11
3.1.1 Ünsüzler.....	11
3.1.2 Ünlüler	27
3.1.2 Diğer Ses Olayları.....	31
3.2 Kıbrıs Türk Ağzlarının Genel Belirleyici Yapı Özellikleri.....	32

3.2.1 Çekimli Eylemler.....	32
1. Eylem Çekimlerinde Kullanılan II. Kişi Ekleri	32
3.2.2 Zaman Ekleri	36
3.2.3 Tasarlama Kipi Ekleri.....	40
3.2.4 Eylemsiler	46
3.2.5 Ad Çekim Ekleri	46
3.3 Söz Dizimi.....	47
3.3.1 Yapısında ‘Şu’ Bulunan Cümleler.....	48
3.4 Derleme Bölgelerimizin Söz Varlığı.....	53
Sözcük Listesi.....	56
3.5 Baf Göçmenlerinin Ayırıcı Ağız Özellikleri.....	59
3.5.1 Sesle İlgili Özellikler	59
3.5.2 Yapıyla İlgili Özellik	65
3.5.3 Baf Ağızının Söz Dizimi İle İlgili Ayırıcı Özelliği	67
3.6 Limasol Göçmenlerin Ayırıcı Ağız Özellikleri.....	71
3.6.1 Sesle İlgili Özellikler	71
3.6.2 Yapıyla İlgili Ayırıcı Özellik.....	72
3.7 Göç Yaşamamış Olan Türk Köylerine Özgü Birkaç Özellik	74
3.7.1 Sesle İlgili Özellikler	74
3.7.2 Yapıyla İlgili Özellik	75
3.7.3 Göç Yaşamamış Olan Türk Köylerinin Kendi Aralarındaki Ayırıcı Birkaç Ağız Özelliği.....	75
SONUÇ	79
KAYNAKLAR	84
EKLER.....	90

Ek 1: Metinler	91
Ek 2: Sözlük	243
Ek 3: Haritalar	251

KISALTMALAR

Ar.	Arapça
Bkz.	Bakınız
BRT.	Bayrak Radyo Televizyon Kurumu
DAÜ.	Doğu Akdeniz Üniversitesi
Dt.	Dolaylı Tümleç
EOKA.	Rum Tedhiş Örgütü
ET.	Eski Türkçe
EYun.	Eski Yunanca
Far.	Farsça
Fr.	Fransızca
İt.	İtalyanca
KKTC.	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KTA.	Kıbrıs Türk Ağzları
Lat.	Latince
Ny.	Niteleyen
Nt.	Nitelenen
Ö.	Özne
Rum.	Rumca
S.	Sayfa
TMT.	Türk Mukavemet Teşkilatı
Vb.	Ve benzeri

Yun. Yunanca

Y. Yükleme

Zt. Zarf Tümleri

KAYNAK KİŞİ ADLARI KISALTMALARI

AAÇ.	Akile Arzuhal Çatal
AC.	Ayşe Cangül
AK.	Afet Kal
AŞ.	Afet Şeytan
AT.	Afet Temel
AY.	Ayşe Yorgancı
CT.	Cemaliye Tavukçu
ES.	Enver Soylu
FÇ.	Fikret Çatal
FP.	Fatma Pektekin
GP.	Gülsün Pehlivanoglu
GT.	Gülseren Tor
HE.	Halil Ekmekçi
HH.	Hamide Hammaloğlu
HK.	Hasan Kumsal
HLK.	Halide Kumsal
HT.	Hidayet Türkeri
KH.	Keziban Hazar
MÇ.	Mustafa Çatal
MG.	Mustafa Gökçeoglu
MO.	Melek Oylum

OA.Osman Akdan
SD.Sadık Davulcu
SKH.Sami Karahüseyin
SK.Sevgi Kalkaner
ŞÇ.Şengül Çatal
ŞG.Şerifgadin Soylu
ZÇ.Zühre Çatal

ESER ADI KISALTMALARI

DS.	Derleme Sözlüğü
GC.	Gadakilizmo Cehennemi
KTAS.	Kıbrıs Türk Ağzları Sözlüğü
KTES.	Kıbrıs Türkçesinin Etimolojik Sözlüğü
TS1.	Tezler ve Sözlür 1
TS3.	Tezler ve Sözlür 3
VM.	Vreççalı Mida
YYL.	Yangı Yangı Limnidi
YTS.....	Yeni Tarama Sözlüğü

KAYNAK KİŞİLER

Afet Kal 75 yaşında, ev hanımı, dişleri yok, okur-yazar değil (Limasol→Bostancı)

Afet Şeytan, 31 yaşında, öğretmen (Bostancı→Hamitköy)

Afet Temel, 53 yaşında, çay ocağı işletmecisi, dişleri tam, okur-yazar
(Baf→Gazimağusa)

Alican Özkebabçı, 50 yaşında, dişleri eksik, işçi, okur-yazar (Mehmetçik)

Ayşe Cangül, 88 yaşında, ev hanımı, dişleri tam, okur-yazar değil (Kalavaç)

Ayşe Yorgancı 73 yaşında, ev hanımı, dişleri tam, okur-yazar (Limasol→Bostancı)

Cemaliye Tavukçu, 65 yaşında, ev hanımı, dişleri tam, okur-yazar
(Limasol→Bostancı)

Enver Soylu, 95 yaşında, dişleri eksik, çiftçi, okur-yazar (Mehmetçik)

Fatma Pektekin, 88 yaşında, dişleri tam, ev hanımı, okur-yazar değil (Yeniceköy)

Fikret Çatal, 55 yaşında, dişleri tam, şoför, okur-yazar (Baf→Hamitköy)

Gülsün Pehlivanoğlu, 68 yaşında, dişleri tam, ev hanımı, okur-yazar (Yeniceköy)

Halide Kumsal, 65 yaşında, dişleri tam, ev hanımı, okur-yazar (Balalan)

Halil Ekmekçi 84 yaşında, çiftçi, dişleri tam, okur-yazar (Gaziköy)

Hamide Hammaloğlu, 81 yaşında, dişleri tam, okur-yazar değil (Baf→Paşaköy)

Hasan Kumsal, 68 yaşında, dişleri tam, muhtar, okur-yazar (Balalan)

Hidayet Türkeri 71 yaşında, ev hanımı, dişleri tam, okur-yazar (Baf→Gazimağusa)

Hülya Moda, 45 yaşında, dişleri tam, ev hanımı, okur-yazar
(Baf→Güvercinlik→Hamitköy)

İlkay İlksoy, 58 yaşında, emekli polis, dişleri tam, okur-yazar (Baf→Bostancı)

Kezban Hazar, 86 yaşında, dişleri tam, ev hanımı, okur-yazar (Yeniceköy)

Melek Oylum, 99 yaşında, ev hanımı, dişleri yok, okur-yazar (Görneç)

Mustafa Çatal, 47 yaşında, dişleri tam, şoför, okur-yazar (Hamitköy)

Mustafa Gökçeoğlu, 70 yaşında, dişleri tam, araştırmacı yazar (Gönyeli)

Münevver Akdan, 64 yaşında, dişleri tam, ev hanımı, okur-yazar
(Aredyu→Yeniceköy)

Naziyet Gencay, 28 yaşında, dişleri tam, öğretmen (Gazimağusa)

Nevber Hammaloğlu, 37 yaşında, dişleri tam, ev hanımı, okur-yazar
(Yeniceköy→Paşaköy)

Osman Akdan, 65 yaşında, dişleri tam, şoför, okur-yazar (Yeniceköy)

Sadık Davulcu, 87 yaşında, berber, dişleri tam, okur-yazar (Kalavaç)

Sami Karahüseyin, 96 yaşında, çiftçi, dişleri eksik, okur-yazar (Hamitköy)

Sevgi Kalkaner, 52 yaşında, ev hanımı, dişleri tam, okur-yazar(Gaziköy)

Şerifgadin Soylu, 95 yaşında, dişleri tam-takma, ev hanımı, okur-yazar değil
(Mehmetçik)

Şengül Çatal, 56 yaşında, dişleri tam, ev hanımı, okur-yazar
(Aredyu→Göçmenköy→Hamitköy)

Zühre Çatal, 80 yaşında, ev hanımı, dişleri tam, okur-yazar değil (Baf→Hamitköy)

KULLANILAN ÇEVİRİYAZI (TRANSKRİPSİYON)

İŞARETLERİ

- z.....peltek d
- ğ.....gırtlak g'si
- ķ.....art damak k'si
- ĺ.....ön damak l'si
- ļ.....erimeye yakın l sesi
- ñ.....damak n'si
- (-).....uzun ünlülerin üzerine gelen işaret
- (˘).....süresi kısa söylenen uzun ünlülerin üzerine gelen işaret
- ˘.....diftong işareti
- '.....gırtlak patlayıcısı

Bölüm 1

GİRİŞ

1.1 Araştırmanın Konusu

Kıbrıs Türk ağızları üzerine karşılaştırmalı bir çalışma.

1.2 Araştırmanın Önemi ve Amacı

16. yüzyılda Anadolu'dan Kıbrıs'a doğru başlayan bu göçler günümüze kadar süregelmiş ve Ada'daki Türk nüfusunun bugün kullanmış olduğu dil ortaya çıkmıştır. Genel yargının aksine Kıbrıs Türkleri, dillerini âdeta bir fanus içine alıp koruyup kollamışlar ve günümüze kadar yaşatmayı başarmışlardır. Bugün 20-30 yaşlarında olan bireyler Kıbrıs ağızlarının özelliklerini az da olsa muhafaza ederek konuşuyorlar; ama bugün Kıbrıs'ta doğacak olanların 20-30 yaşlarına geldikleri zaman nasıl konuşacakları konusunda tahmin yürütmemiz oldukça güç. Günlük yaşamda da görüldüğü üzere, 10'lu yaşlardaki çocuklar artık -özellikle de televizyonun üzerlerinde bırakmış olduğu etkiyle birlikte- "*babışlarñı géy*" diyen anneannesine: "*Onlar babuş değil, terlik anneanne*" demeye başlamışlardır. Bu da gösteriyor ki, bu zamana kadar korunabilmiş olan Kıbrıs Türk ağızları bundan sonraki dönemlerde çok fazla korunamayacaktır.

Amacımız, ön araştırma ve soruşturmalarımızın sonucunda, ağız özellikleri birbirine benzeyen ya da birbirinden farklılıklar gösteren yerleşim birimlerinden bize

en fazla malzeme sunacak on bir yerleşim biriminin ortak özelliklerini betimleyip bu ağızları birbirleriyle karşılaştırarak aralarındaki farklılıkları belirleyip “yaşadığımız çağda Kıbrıs’ta ağız mı var, ağızlar mı var?” sorusuna yanıt aramaktır.

Ölçünlü dilden etkilenmeler, zaman içinde dilin insanlar tarafından işlenmesi ve daha birçok etmene maruz kalmış olan Kıbrıs Türk ağızlarını tespit etmek, tek tek ağız gruplarını betimlemek, tahmin edileceği üzere çok uzun zaman isteyen, oldukça güç bir çalışmayı gerektirmektedir. Bu çalışmada, Baf ve Limasol ağızları ile yerleşik saf Türk köylerinden yapılan derleme ve taramalara dayanarak Kıbrıs Türk ağızlarının tespiti denemesine girişilmiştir.

1.3 Kapsam ve Sınırlılıklar

Çalışmamız, pilot bölge olarak seçtiğimiz 11 yerleşim biriminden (Balalan, Mehmetçik, Gazimağusa, Paşaköy, Gaziköy, Kalavaç, Görneç, Yeniceköy, Hamitköy, Gönyeli ve Bostancı) yapmış olduğumuz yaklaşık 17 saatlik ses kayıtlarından oluşturduğumuz metinlerden, çalışmamıza malzeme olabilecek yazılı kaynaklardan taradığımız ve soruşturularımız sonucunda elde ettiğimiz verilere dayanmaktadır.

1.4 Yöntem

Çalışmamızda eş zamanlı, betimlemeli ve karşılaştırmalı bir yöntem izlenmiştir. Öncelikle pilot bölge olarak seçmiş olduğumuz yerleşim birimlerinden yaptığımız ses kayıtlarını transkripsiyon işaretleriyle yazıya geçirdik, oluşturduğumuz metinlerin ses, yapı, söz dizimi ve söz varlığı özelliklerini betimledik. Daha sonra da belirlediğimiz bu özellikleri kendi arasında karşılaştırarak, ağızlar arasındaki farklılıkları ortaya koymaya çalıştık. İncelediğimiz ağızların

benzerlikleri ve farklılıklarına göre de Kıbrıs Türk ağızlarını sınıflandırma denemesine giriştik.

Kıbrıs Türk ağızlarında derleme yaptığımız bölgelerde aynı kavramın değişik şekillerde adlandırıldığı da görülmektedir. Bir sözcük listesi hazırlayarak derleme yaptığımız yörelerden örnekler sunduk.

Çalışmamızın sözlük bölümünde, oluşturduğumuz metinlerde geçen, ölçünlü dilde hiç olmayan, ölçünlü dildekenden ses değişimleriyle farklılaşmış olan, ölçünlü dildekenden farklı anlamda kullanılan sözcükleri tanımladık. Kıbrıs Türk ağızlarının sözlüklerinde yer verilmeyen sözcüklerin başına ve metinlerimizde sözlüklerde verilen anlamının dışında kullanılan sözcüklerin de tanımının başına bir yıldız (*) koyduk.

Bölüm 2

KIBRISLI TÜRKLERİN ETNİK YAPISI

Kıbrıs, Akdeniz'in kuzeydoğusunda, 38° 34' ve 35° 41' kuzey enlemleriyle 32° 20' ve 34° 35' doğu boylamları arasında; Akdeniz'de Sicilya ve Sardunya adalarından sonra üçüncü büyüklükte, yüz ölçümü 3572 mil kare (kimi yapıtlarda 3584 mil kare) (Hakeri, 1993: 7-8) olan Kıbrıs Adası, bilindiği üzere 1571 yılında Ada Osmanlılar tarafından fethedilmiş ve hemen akabinde Anadolu'nun farklı bölgelerinden insanlar buraya yerleştirilmiştir.

1571'de fethin ardından tutulan defter, Kıbrıs'ın nüfusunu etnik açıdan da göstermektedir. Bu deftere göre, Kıbrıs'ın nüfusu epeyce karışıktır. Kıbrıs Rum, Yahudi, Ermeni, Çingene, Yakubî (Jacobite), Koftî (Kopti-Mısırlılar), Katalokî (Latinler), gibi halkların bulunduğu bir yerdi. Müslümanlar ve Türklerden bu sayımda bahsedilmemektedir. Yahudiler sadece Mağusa şehrinde bulunuyorlardı. Ermeni ve Yakubîler ise Lefkoşa'da yerleşmişlerdi. Rumlara da adanın çoğu yerinde rastlanılmaktadır. Burada dikkati çeken bir nokta da Baf'ta bulunan Serikîler'dir. Bunlar muhtemelen Antalya civarından gitmiş olan Türkmenlerdir (Erdoğan, 2008:3-5).

Konya, Karaman, Akşehir, Beyşehir, Seydişehir, Bozkır, Aksaray, Niğde, Kayseri, Antalya gibi şehir ve bölgelerden Türkçe konuşan aileler Ada'nın farklı yerlerinde iskân edildiler. Bu olay Kıbrıs Türklerinin Ada'da kökleşmesini ve Türkçenin Ada'da resmî dil olmasını sağlayan en önemli olaylardan biri oldu (Erdoğan, 2008: 14).

Ada'nın imar ve iskânı için, 21 Eylül 1571 tarihli Sultanın bir emriyle, İç Anadolu'nun (Karaman vilayeti) belli şehir ve köylerinden adaya mecburi iskân (sürgün) yapılması kararlaştırıldı. Bu emirle, şehirliler, köylüler ve cemaatler Kıbrıs'a göçmeye zorlandı (Erdoğan, 2008: 16). Beyşehir, Seydişehir, Aksaray, Andığı (Niğde), Develikarahisar (Yeşilhisar), Ürgüp, Koçhisar, Niğde, Bor, Ilgın, İshaklı (Sultandağı) ve Akşehir'den toplam 1,690 hane deftere yazıldı (Erdoğan, 2008: 19).

1571 yılından hemen sonra yapılmak istenen sürgün teşebbüsü, Osmanlı Arşivlerinde korunan belgelerden ayrıntılarıyla anlaşılabilir. İstanbul'da Başbakanlık Arşivi'nde "Sürgün Defteri" adı altında saklanan bu resmî Osmanlı belgelerinin bir kısmı çeşitli tarihçilerle aynen yayımlanmıştır. Bu kıymetli belgeler, Kıbrıs Türklerinin 1571 yılından sonra Anadolu yarımadasından Ada'ya gönderilen Türk aileler olduklarını kesin olarak ispatlamaktadır. Ayrıca yapılan etnolojik ve filolojik araştırmalar da Kıbrıs Türkleri ile özellikle Orta Anadolu ve Çukurova Türkleri arasındaki yakın akrabalığı bütün açıklığıyla ortaya çıkarmıştır. Adaya ilk olarak 1572 yılından itibaren, Anadolu'nun güney ve iç bölgelerinden nüfus nakline başlanmıştır. İskân işiyle, Seydişehir kadısı Muhyiddin Efendi görevlendirilmiştir. İlk göçmen naklini konu alan ve 22 Eylül 1572 (13 Cemaziyellev 980) tarihini taşıyan ve Kamil Kepeci Tasnifi'nde Mevkufat Defteri adıyla 2551 numarada kayıtlı

olan defterde, Kıbrıs'a çeşitli Anadolu kasaba ve köylerinden nakledilen nüfus isim isim, köy köy, meslek ve hatta sahip oldukları öküz, inek, merkep gibi hayvanlarına varıncaya kadar kaydedilmiştir. Adı geçen bu ilk iskân defterinde Aksaray, Beyşehir, Seydişehir, Anduğı, Develihisar, Ürgüp, Koçhisar, Niğde, Bor, Ilgın, İshaklı, Akşehir, Akdağ ve Bozok' tan toplam 1,908 ailenin nakledildiği kayıtlıdır. Erdoğan'ın verdiği bu bilgilerle Hasan Eren'in verdiği bilgiler örtüşmektedir (1971: 349). Gazioğlu'nun verdiği bilgilerde Akdağ ve Bozok isimleri geçmemekte ve nakledilen aile sayısı da 1689 olarak gösterilmektedir (1994: 107).

Bu defterin devamı olan ve 25 Cemaziyelahir 980 (2 Kasım 1572) tarihli olup, Osmanlı Arşivi'nde A. DVN koduyla Divan Defterleri tasnifinde yer alan 793 numaralı defterde ise, Ma'muriye, Silindi, Ermenek, Mud, Gülнар ve Silifke kasaba ve köylerine ait 672 ailenin iskân kaydı yer almaktadır. Bu iki defterde toplam 2,580 hanenin Kıbrıs'a nakledildiği görülmektedir (Erdoğan, 2008: 32-33).

Birkaç geç tarihli (1198/ 1783) Lefkoşa tereke kayıtlarından, Seydişehir ve Beyşehirli ailelerin bir kısmının adanın Limasol bölgesine yerleştirildikleri anlaşılmaktadır (Erdoğan, 2008: 51).

1713'te gönderilen 18.yy'ın ikinci dalgasında tümü, göçebedirler. Bunlardan Şamlu'nun yoğun olarak kışları Halep dolayları, yazları ise Sivas Uzunyayla'da, Karahacılılar'ın Çukurova ve Trodoslarda, Gedüklü'nün o zaman Gedük diye anılan bugünkü Şarla'da, Cerid'in ise, Antep'in güneyinden, Çorum'un kuzeyine kadar geniş bir alanda yaşadıklarını gördük.

1727'de gelen son önemli dalgada bulunanlar ise, genel olarak İçel Yörükleridirler. Hasan Eren Kıbrıs'a yerleştirilen bu yörük aşiretlerinin adlarını da vermektedir: Anadolu beylerbeyisi Şehsüvaroğlu Mehmet Paşa'ya gönderilen bir

yazıda, Şamlu, Kara Hacılı, Eski Yürük, Kiseoğlu, Şeyhlü, Senedlü, Batralı, Çıblaklı, Gedikli, Toslaklı, Cirid, Saçıkara, Dirimlü ve Kaçar Halil cemaatleri (1971: 350).

Bunlara ilaveten Hakeri, Leymosun (Limasol) kazasına Kafkasya'dan birçok Çerkez getirildiğini de belirtmektedir. Yine Hakeri, Kıbrıs Türk ağızlarında kullanılan sözcüklerle ilgili yapmış olduğu saptamaların sonucunda, adı tarih kaynaklarında geçmeyen Van, Zonguldak, Hatay, Çanakkale, İzmir, Erzurum, Ordu, Denizli, Elazığ, Gaziantep, Diyarbakır, Giresun, Gümüşhane, Burdur, Artvin, Trabzon, Çorum, Afyon, Kars, Muğla... gibi başka bölgelerden de Ada'ya göçler olduğunu ileri sürmektedir (Hakeri, 1993:239-242). Buralardan da Ada'ya göçler olabileceği düşüncesi üzerinde duran Hakeri, bununla ilgili olarak bir liste çıkartmıştır (Hakeri, 1986: 136-142). Çalışmamız esnasında Hakeri'nin bu düşüncesini destekler nitelikte bizim de birkaç tespitimiz olmuştur: Bir oyunda kazanmak anlamına gelen '(y)ütmek' sözcüğünün, Kıbrıs dışında Zonguldak Ereğlisi ve Ankara'da Güdül ve köylerinde (Hakeri, 1986: 135-143) de kullanıldığı belirtilmiştir (DS, 1993: 4334 ve 4826). Gülsevin'in derlemelerinde, Derleme Sözlüğü'nde bu sözcüğün kullanıldığı yerler arasında adı geçmeyen Uşak merkeze bağlı Kedyünü köyü de vardır (2002: 223/22). Yine çalışmamızın söz varlığı kısmındaki karşılaştırmalı sözlükte geçen ve Kıbrıs Ağızları sözlüklerinde bulamadığımız, pilot bölgelerimizden Yeniceköy'de derlenmiş olan sapsız küçük çakı anlamına gelen '*lâmlî*' sözcüğü, aynı anlamda Trabzon Maçka'da ve ses farkıyla da '*lamli*' biçiminde Sivas Divriği'de kullanılmaktadır (DS, 1993: 3062). Bu verilerden yola çıkarak, Ada'ya tarih kaynaklarının vermiş olduğu yöre isimleri dışında, başka yörelerden de kişilerin gelmiş olabileceği düşünülebilir.

Göçürülme ve iskân fiilinin görülen nedeninin, boş ve işlenmeyen toprakların mamur hale getirilip işlenmesi ve katma değer yaratılması olduğunu bilince, bu insanların, Kıbrıs'ta boş kalmış olan topraklara yerleştirildiklerini de anlamak, çok zor olmaz. Ada'nın fethini takiben nerelerin boş kalmış olabileceği sorusu ise, çok kolay yanıtlanabilecek bir sorudur:

Elbette ki, Venedik soylularının çiftlikleri, Latin Kraliyet mülkü, Latin Tarikatları ve Katolik Kilisesi'ne ait topraklar... Bunlar, adayı terk etmek zorunda kaldıkları için, toprakları boş, bakımsız ve sahihsiz kalmıştı. Anadolu'dan getirilen nüfus, buralara iskân edildi.

Elimizde, sözünü ettiğimiz Latin mülkünün nereler olduğunu belirleyen, önemli bir liste bulunmaktadır. Bu, 1510 ya da 1512 tarihlerinde derlenildiği düşünülen, adadaki kraliyet mülkünü gösteren, bir Venedik listesidir. Söz konusu listeye göre, Latin Kraliyet ailesine ait köy ve çiftlikler, şunlardır: Alehtora, Esentepe, Galatya, Kaleburnu, Gaziveren, Çamlıköy, Hisarköy, Kazafana, Hirsofu, Geçitkale, Kuruova, Kukla, Lapithyou, Lefke, Lemba, Akıncılar, Tatlısu, Morone, Paramali, Beyarmudu, Peristerona, Bladanisya, Baf Prasio, Sütlüce, Sarama, Suzuz, Terra, Trapeza, Tremetusa, Yağmuralan ve Yayla... Bunun dışında Geçitkale, Nergisli, Meriç, Yalova, Taşpınar, Cihangir, Doğancı da bu mülkler arasındadır. Bu isimlerin dışında aynı bölgelerdeki birkaç küçük yerleşim yerini Venedik listesinde göremiyoruz. Bunlar; Serdarlı, Görneç, Kalavaç, Yeniceköy vb.

Özetlersek, Anadolu'nun yukarıda sayılan bölgelerinden gelen Yörük/ Türkmen oymakları, son listede sayılan ve onların yakın çevresinde olan yerlere yerleştirildi. Yerleşme, Mesarya ve Lefkoşa çevresi köyleri merkezinden başladı ve yayıldı (Beratlı, 1999:111-114).

Birinci yani en eski katı meydana getirenler, adanın fethinden sonra 1572’de çıkan sürgün emri üzerine Kıbrıs’a gönderilen kimselerin kalıntılarıdır. İkinci kat, adanın fethinden sonra muhtelif zamanlarda buraya sürülen yürüklerin kalıntılarından meydana gelmiştir (1971: 351).

Tarihî kaynaklarda verilen bilgiler ışığında, pilot bölge olarak seçtiğimiz yerlerden Gönyeli, Hamitköy, Kalavaç, Yeniceköy, Paşaköy, Görneç ve Mehmetçik (Galatya) Anadolu’dan gelenlerin yerleştirildiği tamamen Türk köyü olan bölgelerdir (Gazioğlu, 1994: 111-112). Bunlardan Paşaköy ve kısmen de Hamitköy’deki kaynak kişilerimiz, köyün yerlisi değil Baf kazasına bağlı köylerden göç etmiş kişilerdir. Bunun dışında, derleme yapmış olduğumuz bölgelerden Gönyeli’nin kökeninin, Aksaray ve Anamur’dan; Yeniceköy, Kalavaç ve Görneç’in kökeninin de Konya Ereğli’sinden olabileceğini kesin olmamakla birlikte söylememiz mümkündür.

KKTC, ülkenin etkin bir şekilde yönetilebilmesi için 5 bölgeye ayrılmıştır: Lefkoşa, Gazi Mağusa, Girne, Güzelyurt ve İskele. Ülkenin başkenti ve yönetim merkezi Lefkoşa’dır. Toplam 187 köyün bölgelere göre dağılımı şöyledir: Lefkoşa 30, Gazi Mağusa 42, Girne 42, Güzelyurt 30, İskele 43.

Her bölge temelde merkezi hükümetin yerel temsilcisi olan Kaymakam tarafından yönetilir

(<http://www.kktcenf.org/tr/index.asp?sayfa=cms&dmid=0&cmsid=176&ssid=609537296>).

2006 genel nüfus sayımına göre, KKTC’nin nüfusu 265,100 olup yerli Kıbrıs Türkleri ve Türkiye’den gelen göçmenler olmak üzere iki esas zümreden oluşur. Bu zümreler dışında Türkiye’den ve kısmen diğer ülkelerden işçi statüsünde çalışmak üzere gelenler yaşamaktadır. Az sayıda Rum ve Maroni (Kıbrıs Ağzında Maronit)

doğuda Dipkarpaz köyünde, kuzeyde Koruçam (Kormacit) ve Karpaşa köylerinde yaşamaktadır

(http://tr.wikipedia.org/wiki/Kuzey_K%C4%B1br%C4%B1s_T%C3%BCrk_Cumhuriyeti).

187 köy içerisinde pilot bölge olarak seçtiğimiz 11 köyden 7'si (Balalan, Mehmetçik, Gaziköy, Görneç, Yeniceköy, Kalavaç, Gönyeli) hiç göç yaşamamış, 2'si (Paşaköy, Gazimağusa) Baf'tan gelen göçmenlerin olduğu bölgeler, 1'i (Bostancı) Limasol Kazası'na bağlı Piskobu bölgesinden gelen göçmenlerin olduğu, 1'i de (Hamitköy) hem yerleşik Türklerin hem de Baf'tan gelen göçmenlerin olduğu bölge şeklindedir.

Bölüm 3

İNCELEME

3.1 Kıbrıs Türk Ağzlarının Genel Belirleyici Ses Özellikleri

Dilleri ve ağızları sınıflandırmada kullanılan temel ölçütlerin başında ses bilgisi özellikleri gelmektedir (İmer, 2000: 8). Biz de bu araştırmamızın temelini pilot bölgelerimizin ses özellikleri üzerine kurduk. Ortak ses özelliklerini belirlemeden farklı özellikleri ortaya koymak güç olacaktır. O nedenle öncelikle pilot bölgelerimizin ağız özelliklerinden benzer ses özellikleri üzerinde durduk.

3.1.1 Ünsüzler

Korunan Ünsüzler

/ñ/ Korunması:

Şimdiye kadar yapılan ağız çalışmaları ve sınıflandırılmasında /ñ/ sesinin korunması, /n/ sesine dönüşmesi ya da /n/ sesinin korunması da ölçüt olarak kullanıldığı görülmektedir (İmer, 2000: 11). Kıbrıs Türk ağzlarının genel özelliklerinden bir tanesi de sözcük bünyesinde ve eklerde /ñ/ sesinin korunmasıdır. Bu yönüyle Kıbrıs Türk ağzları, Anadolu'nun Batı grubuna giren ağzlarıyla örtüşmektedir. Deñiz, ET. tũñür>*dũñür* (12/136) (Baf→Paşaköy), (3/7) (Gaziköy), biñ “bin” (8/96) (Kalavaç) (13/20) (Yeniceköy), (4/55) (Gönyeli), *siñir* “sinir” (8/75) (Kalavaç), *beñzer* “benzer” (8/18) (Kalavaç), (ET.) yañıla>yeñile *yeñile* “yenile”

(8/57) (Kalavaç), (ET.) köñül>göñül (8/188) (Kalavaç), *buñar* “pınar” (9/89) (Kalavaç) gibi sözcüklerde /ñ/ korunur.

Derleme yaptığımız bölgelerden Mehmetçik, Balalan ve Baf ağızlarının dışında iyelik ikinci tekil ve çoğul kişide /ñ/ hep korunur: *halañızın gızdır* (8/101) (Kalavaç), *barmağıñınan* “parmağınla” (14/20), *eliñin* (14/19) (Yeniceköy), *babañ* (Gazimağusa).

Baf, Mehmetçik ve Balalan dışında derleme yaptığımız yörelerde belirli geçmiş zaman, koşul kipi ikinci tekil ve çoğul kişi eklerinde /-ñ/ korunur:

Onun üsdünde basardıñ, oluğundan su akardı buraya lengerin içine. “Onun üstünde basardın, oluğundan su akardı buraya kovanın içine” (5/71) (Görneç).

Enişdeme ne söylersaydıñ, enişdeme ki söylediñ nikâylykan hade söyle. “Nikâhlyken enişteme ne söylüyorsaydın onları söyle” (2/24) (Limasol→Bostancı).

Otcuk motcuk ne varıdı Piskobu'da ovalarda, ne toplardıñız o taraflarda ne varıdı? “Ot ne vardı, Piskobu ovalarında ne toplardınız?” (2/74) (Limasol→Bostancı).

Şimdi gelirdi bize da, annem bağa “bana” derdi gonusursañ öldürecem seni (2/52) (Limasol→Bostancı).

Gelirsañız beraber giderig (Hamitköy).

Adıl kaynaklı ikinci kişi eki yerine kullanılan iyelik kaynaklı ikinci kişi ekinde Kalavaç, Görneç, Yeniceköy, Gaziköy, Gönyeli, Bostancı, ve Hamitköy yerlilerinin ağızında damak /ñ/’si korunur: *Zeytin dalıynan tütüneceñ* “zeytin dalıyla tütüneceksin” (8/508) (Kalavaç).

Derleme bölgelerimizden Mehmetçik, Balalan ve Baf ağızlarının dışında ‘sen’ ve ‘siz’ adıllarına getirilen tamlayan durum ekinde /-ñ/ korunur:

Havlıdan “avlu” alırdı seniñ (5/314) (Görneç).

Sünneti nasıl yapallardı siziñ köyde? (5/346) (Görneç).

/k/ ve /k-/ Ünsüzlerinin Korunması:

Ölçünlü dilde ön seste bulunan ötümsüz bir ünsüz olan /k/ sesinin korunması veya ötümlü /g/’ye dönmesi ses bilgisel ölçütler olarak kullanılmaktadır (İmer, 2000: 10). Biz de araştırmamızda ön ses /k-/ ve /k-/’nin korunduğu ve değiştiği örnekleri belirlemeye çalıştık.

Derleme yaptığımız bölgelerde sözcük başındaki k->ğ- değişimi sıkça görülen bir durum olmasına karşın, kimi sözcüklerde /k-/’nin korunduğu da görülmektedir: *kapı*, *kafa* (1/90) (Balalan), *koşmar* (Yeniceköy), *kop-* (9/32) (Kalavaç), *kırk* (14/9) (Yeniceköy), ...*kaş gişi* “kaç kişi” (9/14) (Kalavaç)

İnce sıradan ünlülerle kullanılan /k-/ ünsüzü Eski Anadolu Türkçesinde tonlulaşırken, Kıbrıs Türk ağızlarında Anadolu’nun bazı yörelerinde olduğu gibi /k-/’nin korunduğu da görülür, pilot bölgelerimizin tamamında da bu görülmektedir: *keçininisa* (8/371) (Kalavaç).

Keçi çobancılığı da yabdım ben (Yeniceköy).

Ağacın kölgesinde oturdum biraz (Hamitköy).

Tesdiyi suya daldırduğında sevdiği ovlanın kölgesini suda görmüş (Gökçeoğlu, 1991: 109).

Ön Ses /t-/ Korunması:

Kıbrıs Türk ağızlarında hem kalın ünlülü, hem de ince ünlülü kimi sözcüklerde ön ses /t-/ korunur, pilot bölgelerimizde de bu durum görülmektedir: Kıbrıs Türk ağızlarında ölçünlü dilde (yazı dilinde) /d-/’ye dönüşen /t-/ sesi birkaç sözcükte korunur: *tokun-* “dokun-“, *tiken* “diken” (12/174) (Baf→Paşaköy).

Geçen günkü toluda “dolu” *hep parçalandı ağaçların yaprakları* (Yeniceköy).

Çıkdım bakdım hayvan doğurmuş da ğakmış da tanası “danası” (5/43) (Görneç).

Ağzı olsa da bu tepeler... (9/127) (Kalavaç).

(ET.) töpü>*töpe>tepe

Bizden taha evelinden oldu şehid, üş däne... “Biz daha evvel üç tane şehit vermiştik”

(9/146) (Kalavaç).

(ET.) tak-ı>tahı>taha “daha”

Eski Anadolu Türkçesinde genel bir t-/d- değişimi olmasına karşın, Kıbrıs Türk ağızlarında ‘tiken’ sözcüğünde korunur: tiken.

Tikenni, ha öyle uzun olurdu canım da keserdik yarıya ğadar da... “Dikenli, ha öyle uzun olurdu canım da, keserdik yarıya kadar da...” (12/174) (Baf→Paşaköy).

Köprüünün altı tiken/ kimdir sevdayı çeken/ benim sevdam tek taraf/ odur belimi büken (Yorgancıoğlu, 2003: 173).

III. Tekil Kişi Emir Kipinde /-n/ Korunması:

Anadolu’da Batı grubu ağızlarında üçüncü tekil kişi emir ekinde son ses /-n/ damaksıllaşır; Kıbrıs Türk ağızlarından pilot bölgelerimizde /-n/ hep korunur:

Allah eyilik versin oñardı (Kalavaç).

... şükür olsun anam. (8/96) (Kalavaç).

Söyle genne, “ona” gitsin da erken dönsün (Hamitköy).

İpligleri kesilmesin... (1/111) (Mehmetçik).

Ön Seste /b-/ Korunması:

Ölçünlü Türkçede /p-/’ye dönüşen ön ses /b-/ derleme yaptığımız yörelerde korunmaktadır: *bişmedi* “pişmedi” (Hamitköy), “pınar” (9/89) (Kalavaç) *barmağınlan* “parmağınla” (14/20) (Yeniceköy).

Ön seste /n-/ Korunması: Ölçünlü Türkçede /n-/>/m-/ değişimine uğramış olan muska sözcüğün, derleme yaptığımız bölgelerden Kalavaç'ta ön ses /n-/ ünsüzünün korunduğu görülmektedir:

(Ar.) nuşa>nuska>*nusğa* (9/46) (Kalavaç).

3.1.1.1 Ünsüz Olayları

İyelik ve Tamlayan Durum Ekinde ñ>n Değişimi:

Ağız sınıflandırmalarında /ñ/ sesinin korunduğu kadar değişimi de ölçüt olarak kullanılmaktadır. Kıbrıs Türk ağızlarında sözcüklerin gövdesindeki /ñ/ ve bazı eklerdeki /ñ/ korunurken, Baf, Balalan ve Mehmetçik'te kimi sözcük ve eklerde bu sesin /n/'ye dönüştüğü görülür:

İyelik II. çoğul kişi ekinde de /ñ/ sesi ölçünlü dilde olduğu gibi damaksıllığını yitirir: *kahve+ñiz>gahveniz* “kahveniz”(1/58) (Balalan), *istediğñiz* “istediğiniz” (1/76) (Balalan), *elininan* (11/229) (Mehmetçik).

Eski Türk lehçelerinde tamlayan durum ekinde de son ses hep /-ñ/'dir. Kıbrıs Türk ağızlarında derleme yaptığımız yörelerden Yeniceköy, Kalavaç, Görneç, Gaziköy, Gönyeli, Bostancı ve Hamitköy'ün yerlilerinin, tamlayan durum ekinde son ses /-ñ/ (damak n'si), ‘sen’ ve ‘siz’ adıllarının tamlayan durumuna girmiş biçimlerinin dışında damaksıllığını yitirmektedir: +Iñ/+nIñ> +In/+nIn

Yukardakılarn sesini duyarım (Hamitköy).

Pençerenin önünü kapadacağ (Balalan).

...zaten bizim kapının önünde olurdu diyünler (10/29) (Baf→Gazimağusa).

... gelinin anasının anası varıdı... (8/346) (Kalavaç).

...dayımın oğludur (8/98) (Kalavaç).

...yolun boyunda (3/30) (Gaziköy).

Keçilerin memelerini..., ... o dağın üsdünden... (1/383) (Balalan).

Mehmetçik, Baf ve Balalan ağızlarında tamlayan durum eki 'sen' ve 'siz' adlarına getirildiği zaman da damaksıllığını yitirmektedir:

Senin saşların, benim da uzunudu öyle (11/86) (Mehmetçik).

Senin gızındır bu? (12/178) (Baf→Paşaköy).

Senin köyde galır (Balalan).

Sizin onda nasıl havalar? (Balalan).

Derleme yaptığımız bölgelerde kimilerinde tamlayan durum eki 'sen' ve 'siz' adlarına getirildiğinde damak /ñ/'sini korumasına karşın 'o' adılına getirildiğinde son sesin, her zaman derleme yaptığımız her yörede damaksıllığını yitirmesi düşündürücüdür:

Onun gızını aldıydı...(8/54) (Kalavaç).

... onun tahdası vardır... (11/201) (Mehmetçik).

...onun içini... (13/65) (Yeniceköy).

Hilmi varıdı onun gızını aldıydı, aha bir otuz gün anca var öleli. (8/55) (Kalavaç).

Onun neyini ekerdiler acaba? (3/209) (Gaziköy).

Aslında asıl aldı koşmar mı onun da... (13/73) (Yeniceköy).

İstek Kipi II. Kişilerde n>ñ Değişimi:

Yukarıdaki örneklerimizde tamlayan durum ekindeki damak /ñ/'si damaksıllığını yitirirken, derleme bölgelerimizden Mehmetçik, Balalan ve Baf ağızları hariç istek kipi ikinci tekil ve çoğul kişi çekimlerinde adıl kaynaklı kişi eklerinde n>ñ olur: sen>-sIn>siñ, -sIn+Iz>-sIñIz:

Alasıñ bakkaldan da gelesiñ (Gaziköy).

Yapasıñız bir gün da yeylim (Hamitköy).

Yaparsanız o işi öyle deycegsiñiz ha (8/140) (Kalavaç).

...“*dezzah dokuyasıñ*” dedi “*ekmeğni gazanasıñ*” dedi (13/163) (Yeniceköy).

Yoğ Keziban Aba, tamamsıñ (15/90) (Yeniceköy).

/-ñ-/>/-ğ-/ Değişimi:

Sözcük bünyesinde derleme yaptığımız yörelerde /ñ/'ler korunurken kimi sözcüklerde /-ñ-/ sesi /-ğ-/'ye dönüşmektedir:

baña>bağa “bana”

Her şey, ot gene giderdi da bulurdu bağa “bana” *ovadan otcuk* (12/166) (Baf→Paşaköy).

saña>sağa “sana”

Eee sağa derim kölgeme bile şey ederdi... “Eee, sana derim gölgeme bile şey ederdi” (12/165) (Baf→Paşaköy).

añla->ağna-

Ağnamaz lafdan ğuru kafalıdır (Hamitköy).

yañlış>yağniş “yanlış”

Zapdiye yağniş adamı vurdu (GC: 25) (Limasol).

soñra>soğra

Soğra “sonra” *ENOSİS* çıktı; *onnar ENOSİS biz TAKSİM derdig* (3/49) (Gaziköy).

Soğra o soğuk geçdi bir iki sallandı “nedir acaba bu” *dedim soğra* “sonra” *aklıma geldi* (13/95) (Yeniceköy).

Ondan soğra ğaynar betmezin içine atañ genni. “Ondan sonra kaynayan pekmezin içine atarsın kendisini” (6/156) (Baf→Hamitköy).

soñ+ra>soğra “sonra” (1/204) (Balalan).

Bunun yanında /-ğ-/ sesinin düştüğü de görülür:

-ñ->-ğ- >Ø ‘Sen’ ve ‘ben’ adlarının yönelme durumuna girmiş biçiminde dalgalı söylenişe rastlanır. Aynı kişinin ağzında üç biçim de duyulabilir.

saña>sağa (Yeniceköy) saña>sağa>saa “sana”.

Bu biçimlerin yanında ünlüler kaynaşarak sözcüğün sâ “sana” biçimini aldığı da görülür: saña>sağa>saa>sâ “sana”

Orrayt “all right” *dedim sâ* (Baf→Paşaköy) (12/256).

Hade sâ şüferi “şoförü” *yollaycam* (GC: 66) (Limasol).

ñ>y Değişimi:

Bazen de /ñ/ sesi yerini /y/ sesine bırakmaktadır:

(ET.) tñla->dñla->diñle->diñne->diyne- “dinlemek” *diynerdig* (8/52)

(Kalavaç), (ET.) köñül+üm>göñlüm>göñnüm>göynüm “gönlüm” (2/17) (Bostancı).

ğ>y, ğ>ğ>y Değişimi:

Dilbilimcilerin ünlü değerini verdiği /ğ/ derleme yaptığımız bölgelerde, yerini yarı ünlü değerindeki /y/ ünsüzüne bırakmaktadır: değil>*deyil* (1/107) (Balalan), (ET.) teg-i-ş>değiş->değiş->*deyiş-* (1/348) (Balalan), (ET.) teg-enek>değenek>değnek>*deynek* (1/357) (Balalan) bugün>böğün>*böyün* (1/125) (Balalan), düğün>*düyün* (8/275) (Kalavaç), egri>eğri>eyri (8/206) (Kalavaç), verdiği>verdiyne, vereceğine>vereceyne: *Şükür biñ kere Allah’a verdiyne vereceyne nasıl dova edeyim nasıl teşekkür edeyim Allah’ıma hiş bilmem* (13/20) (Yeniceköy), *On dokuz yirmi seneye gireceydi da olaylar çıkdı işde* (10/26) (Baf→Gazimağusa). Derleme bölgelerimizde gelecek zaman ekinin son sesi, birinci tekil ve çoğul kişi çekiminde ve birleşik çekimlerinde de tonlulaşıp sızıcılaştıktan sonra /-y-/’ye dönüşmektedir.

ç>ş Değişimi:

Anadolu ağızlarında da sıkça görülen bir durumdur, derleme bölgelerimizde de bu değişimin birçok örneği vardır: geç->geş- (1/127) (Balalan), iç->iş- (1/155) (Balalan), oruç>oruş (1/303) (Balalan), üç>üş (9/89) (Kalavaç), *hiş* “hiç” (13/20) (Yeniceköy).

Ön Seste /d-/>/t-/ Değişimi:

(Far.) *dāne*>*tāne*>*tane* Kıbrıs Türk ağızlarında ‘tane’ sözcüğünün özgün biçimindeki gibi ön ses /d-/ korunurken sadece ‘bir’ sözcüğünden sonra kullanıldığında ilk ses /t-/'ye dönüşür, derleme yapmış olduğumuz bölgelerde de bu değişim görülmektedir:

Yedi dāne (5/87) (Görneç).

...böyle iki dānedir dutan elininan açan... “Böyle iki tanedir tutup elinle açarsın” (11/229) (Mehmetçik).

Goyunnarın yirmi dānesi gitti gasaba... (Yorgancıoğlu, 1998: 133).

Neçin aha bak okuduñ şimdi bir tāne (5/327) (Görneç).

Sabahdan giderdim bir tāne bulmazdım (6/39) (Baf→Hamitköy).

bir tāne bu bir da onda “o yanda” *bitior* (7/26) (Hamitköy).

Dur bakayım, bir tāne (11/223) (Mehmetçik).

Bir tāne bunda köyde var. Bir tāne de İsmet Cañgül Lefgoşa'da var. İki dāne da bir ğız bir oğlan Taşget'de “Taşkent” var (8/27) (Kalavaç).

f->h- Değişimi:

Kıbrıs Türk ağızlarının genelinde görülen bir başka ses olayı da f->h- değişimidir. Bu değişim, Limasol göçmenlerinin ağızında daha yoğun olarak görülmektedir. (Ayrıca Bkz. Limasol'un Ağızının Ayırıcı Ağız Özellikleri)

Bunu **hellah** “*fellah*” *garıları verdi...* (8/332) (Kalavaç).

Aha orda var huturafi “fotoğrafi” (Kalavaç→Yeniceköy).

h>f Değişimi:

Derleme bölgelerimizde yukarıdaki değişimin tam tersine, h>f değişimine de rastlanmaktadır: hurma>furma, Hülya>Fulya, vb.

Esgi furmalar “*hurmalar*” (Hamitköy).

v>f Değişimi:

Kıbrıs Türk ağızlarında pilot bölgelerimizde ‘vesvese’ sözcüğünde bu değişim görülmektedir:

(Ar.) vesvese>fesfese

Biraz da fesfeseli (GC:73) (Limasol)

Çok fesfeselidir (Baf→Hamitköy).

-y>-v Değişimi:

Kıbrıs Türk ağızlarında derleme yapmış olduğumuz bölgelerde ‘köy’ sözcüğünde bu değişim görülmektedir:

(Far.) kūy>köy>köv

Lefkoşa’ya bu etraf kövlere hep götürürdüg Süleyman Ağamınan ben .“Lefkoşa’ya bu etraf köylere hep götürürdük, Süleyman Ağam ile ben” (3/308) (Gaziköy).

Bak bu köv elli hane varısa, bu elli haneden yüz haneden o parayı toplar o (8/279) (Kalavaç).

Kövümde (6/212) (Baf→Hamitköy).

Çekerdig demetleri hayvanlarnan köve. “Demetleri hayvanlarla köye çekerdik” (5/246) (Görneç).

İrakda “uzakta” kövden dışarı (7/34) (Hamitköy).

b->p- Değişimi:

Kıbrıs Türk ağızlarının genelinde de olduğu gibi, derleme bölgelerimizde de hem yabancı kökenli hem de Türkçe sözcüklerde bazen sözcük başındaki /b-/ sesi /p-/ye dönüşür:

(Far.) bādām>badem>padem

“Padem goydum yemeye/ sabah çıktım gezmeye/ efgârım gezmek değil/ sevdiğimi görmeye” (Yorgancıoğlu, 2003:201).

balta>palta

Bir paltaya sap olamaz bu (Hamitköy).

bölüşmek>pölüşmek

Pöl genni “onu/ekmeği” ortadan (Baf→Hamitköy).

(Ar.) bākīlā>bakla>pakla

Paklayı da gııırdı bağa nur içinde yatsın... “Baklayı kırardı bana nur içinde yatsın”

(12/139) (Baf→Paşaköy).

b->m- Değişimi:

Derleme yapmış olduğumuz bölgelerde sadece ‘bahane’ sözcüğünde b->m- değişimini gözlemledik. Bu durum Gülensoy’un tespitlerine göre, Kütahya yöresi ağızlarında da sadece bu sözcükte görülmektedir (1988: 54).

(Far.) bahāne>mahana

Mahanasız ölüm olmaz (Baf→Hamitköy).

Mahana etti onu da gelmedi düğüne (Mağusa).

Ünsüz Türemeleri

Son Ses Ünsüz Türemesi

Aylin Koç, *Kelime Sonunda Ünsüz Türemesi* adlı yazısında Türkiye Türkçesi Ağızlarında ve bazı Çağdaş Türk Lehçelerinde, genellikle bağlaç, edat, zarf cinsinden sözcüklerin sonunda /-m/ sesi türediğini söylemektedir (2010: 49-52). Kıbrıs Türk ağızlarında derleme yaptığımız bölgelerden derlediğimiz aşağıdaki sözcüklerde son seste görülen /m-/, her yerde türeme bir ünsüz olmayabilir. Bu konu üzerinde daha derinlemesine durmakta yarar vardır:

Galibam da gış gelemeyceg bu sene (Yeniceköy).

Ama eyi bakamadı genne galibam (YYL: 20) (Limasol).

...sahat bir ikiydi galibam... (9/136) (Kalavaç)

Meğersam onnar sabah gışmışlar evden. (Hamitköy).

Dişli olsun yoksam da dişsiz (GC: 66) (Limasol).

Helam “hele” da bari elime bir hursant “fırsat” gelsin da bükümlerde pusu gurayım (GC: 59) (Limasol).

E polise verseydiniz da hele barim “bari” onnar halletsin (GC: 18) (Limasol).

Eyerlim “eğer” (GC: 60) (Limasol).

Meğerlim “meğer” da ne gadar vefalısın (YYL: 19) (Limasol).

Hesabı bilem “bile” sorman, dedi Selda (GC: 74) (Limasol).

E çuvalıncam “çoğalınca” da tezkere lazım (GC: 81) (Limasol).

Filim çevirirdin sankim da (GC: 19) (Limasol).

Çünküm da kabahatli değilidim (VM: 124) (Limasol).

Ön Ses Ünsüz Türemesi

Ön Ses /h-/ Türemesi:

Anadolu ağızlarında da yaygın bir olaydır, bu olay Kıbrıs Türk ağızlarında da bazı sözcüklerde görülmektedir, pilot bölgelerimizde de bu türemeye rastladık:

avlu>havlı (Hamitköy).

epeyi>hepeyi (9/23) (Kalavaç).

Alevkayası>Halevgayası (9/100) (Kalavaç).

Ünsüz Düşmeleri

Dilde en az çaba yasası gereği her ağızda olduğu gibi Kıbrıs Türk ağızlarında da ünsüz düşmesine rastlanır. Pilot bölgelerimizde de bu olay görülmektedir.

Ön seste /y-/ düşmesi:

Derleme yapmış olduğumuz bölgelerden, bazı sözcüklerdeki ön ses /y-/nin düştüğü görülmektedir:

yukarı>ukarı/okarı

Hade ğak ukarı “yukarı” da *ğorkma* (GC: 59) (Limasol).

yıka->ika-

...elimde ikardım (8/428) (Kalavaç).

O dereye ki énerdik rahmetlik bubamıla da şey ederdik hayvannarı da ikardık “yıkardık” *genneri eyya, çekerdik ayağından atardık içine ğaldırırdık ovarđık ğarnını üsdünü*” (12/282) (Baf→Paşaköy).

yılan>ilan

İlan “yılan”da *yasakdır öldürme gördüğ mü öldürürüg gördüğümüzde, bırakalım bizi yesin* (1/356) (Balalan).

yetiş->etiş-

Etişmeyesin gidesin (Mağusa).

etişdin (10/66) (Baf→Gazimağusa).

etişdig (1/247) (Balalan)

İç Seste /-r-/ Düşmesi:

Anadolu ağızlarında Batı grubuna giren ağızlarda /r/ düşmesi sıkça görülen bir olaydır; ancak Kıbrıs Türk ağızlarında örneği fazla değildir, /r/ düşmesi pilot bölgelerimizde birkaç örnekte karşımıza çıkmıştır:

dur-dur-t-a u-ma-dı-lar>durdurdamadılar>durdudamadılar “durdurtamadılar” (9/102) (Kalavaç).

İç seste /-l-/ Düşmesi:

Kıbrıs Türk ağızlarında bu durumun örneği azdır, derlemelerimizde de az sayıda örnekte karşımıza çıkmıştır: *belki>beki* (10/64) (Baf→Gazimağusa).

İç seste /-h-/ Düşmesi:

Derleme bölgelerimizde bazı sözcüklerde iç seste /-h-/ sesinin düştüğü görülmektedir /h/>Ø: *fetih etti>fethetti>fetetti* (1/107) (Balalan), *her halde>heralde* (1/337) (Balalan), *kahvecilik>ğavecilik* (12/72) (Baf→Paşaköy), *tarhana>tarana* (12/331) (Baf→Paşaköy).

Ön Seste Tonlulaşma

Ön Seste /k-/>/ğ-/ Değişimi:

Ağızların sınıflandırılması sırasında temel alınan ölçütlerden bir tanesi de ön seste /k-/>/ğ-/ değişimidir (İmer, 2000: 9). Kıbrıs Türk ağızlarının genelinde görülen bu değişime derleme bölgelerimizde de rastladık. Bu değişim, Anadolu’da Batı grubu ağızlarındaki değişimle örtüşmektedir: *Yani o ğadar sıcaktır, dayanaman ovaya da gidesin da oruç dutasın...*(1/304) (Balalan).

Ya ya, ğuyruğu uzundur (1/343) (Balalan).

...rahmetlig *ğ*ocamın bir iki yaş ufağıydı... (10/55) (Baf→Gazimağusa).

... anam bu *ğ*adarıdı (8/11) (Kalavaç).

...*ğ*andırdı (9/52) (Kalavaç).

*Ğ*aranfilim...(2/17) (Limasol→Bostancı)

...*ğ*omaz... (11/15) (Mehmetçik).

Ön Seste /k-/>/g-/ Değişimi:

Ölçünlü Türkçede ön seste /k-/ korunurken, Kıbrıs Türk ağızlarının genelinde ve derleme bölgelerimizde tonlulaşır: *Ben geldiğimde bura çocuklarım güçüğüdü ki getirdim genleri, eyya* (12/31) (Baf→Paşaköy).

Yedi gişi bundan gidmiş (9/88) (Kalavaç).

...*ğ*endilerni (6/23) (Baf→Hamitköy), *ğ*endine (11/38) (Mehmetçik).

Ön seste t->d- Değişimi:

Kalın ünlülü sözcüklerde ön seste t->d- değişimi Eski Anadolu Türkçesinde tutarsızdır. Aynı sözcüğün hem /t-/li hem /d-/li biçimine rastlanılır. Kıbrıs Türk ağızlarında ve pilot bölgelerimizde, korunan ünsüzler bölümünde belirttiğimiz gibi kalın ünlülü sözcüklerde ön ses /t-/ korunmaktadır. Ölçünlü Türkçede bugün /t-/li kullanılan kimi sözcüklerde de /t-/>/d-/ değişimi görülür: *dakardı* (8/327) (Kalavaç), tut- (Hamitköy), *darak* “tarak” (11/156) (Mehmetçik), *dutdular* (9/82) (Kalavaç).

İç ve Son Seste Tonlulaşma:

Kıbrıs Türk ağızlarının genelinde aşırı bir tonlulaşma vardır, derleme yaptığımız bölgelerden de birçok örneğine rastladık: *edmesin* (8/206), *üsdüne* (9/196) (Kalavaç), *tegrar* (11/195), *çığsın* (11/28) (Mehmetçik).

Ölçünlü Türkçede iki ünlü arasında tonlulaşmayan ettirgen çatı eki {-t} bile, Anadolu ağızlarında olduğu gibi Kıbrıs Türk ağızlarında da tonlulaşmaktadır: *yükledillerdi* (9/196) (Kalavaç).

Kıbrıs Türk ağızlarında genel olarak son ses p, ç, t, k ünsüzleri iki ünlü arasında kalmamış olsa da tonlulaşabilmektedir. Bu ses olayının örneği, derleme bölgelerimizde de çoktur:

Esgi Eserler'e aradılar bizi çulfa; dezahlar guruldu, bezler çözüldü, da bez dokuyacayıĝ gidip bir o, bir ben, bir Cemaliye (15/45) (Yeniceköy).

Çoĝ günler geçirdig çoĝ şükür olsun (9/178) (Kalavaç).

Yok, gelirdi oynardıĝ biz ufak tabi daha... (2/30) (Balalan).

... üş dörd gişi bir olurduĝ, tabii (7/121) (Hamitköy).

Ben, yirmi dörd doğumluyum (8/6) (Kalavaç).

Ünsüz Benzeşmesi:

Kıbrıs Türk ağızlarının genelinde görülen bu durum derleme bölgelerimizde bazı sözcüklerde tespit edilmiştir. *añ+la-r-lar>añnarlar>annallar* “anlarlar” (1/16) (Balalan), *Osmanlı>Osmanı* (1/90) (Balalan), *aslından>assından* (8/410) (Kalavaç), *soñ+ra>soñna>sonna* “sonra” (9/106) (Kalavaç) (Far.) *destgâh>dezgâh>dezzâh*

Ünsüz Benzeşmezliği:

Derleme bölgelerimizde birkaç sözcükte karşımıza çıkmıştır:

(Ar.) *dukkân<dükyan* (13/88) (Yeniceköy).

Ünsüz Tekleşmesi:

Bu durum, derleme bölgelerimizde sıkça karşılaşılan bir durum değildir, örneği azdır: *evvel>evel* (1/155) (Balalan).

Ünsüz İkizleşmesi:

meme>memme (1/351-353) (Balalan), aşığa>aşşığa (9/26) (Kalavaç).

/g/ ve /k/ Ünsüzünün Yanında /n/ Ünsüzünün Damaksıllaşması:

Derleme bölgelerimizde birkaç sözcükte bu durum görülmektedir.

banka>banga>bañga (1/127) (Balalan), *İñgiliz* (9/83) (Kalavaç).

3.1.2 Ünlüler

Kapalı /é/ Sesinin Korunması:

Eski Türk lehçelerinde aslî bir ses olan kapalı /é-/ korunmaktadır. Derleme bölgelerimizde de korunmaktadır:

édgü>éygü>éyü>éyi “iyi”

Cavırlara, éyi olsunnar diye. “Gavurlara, iyi olsunlar diye” (9/48) (Kalavaç).

Eyya, çok éyi canım. “Tabii ki, çok iyi canım” (12/66) (Baf→Paşaköy).

kéd->géy- “giy-”

Tabii, evelden öyle entari dikeller géyellerdi şetari dellerdi. “Tabii, önceden öyle entari dikerler giyerlerdi, şetari derlerdi” (5/295) (Görneç).

Entarisi pembeden/leke oldu géymeden (13/75) (Yeniceköy).

én- “in-”

énerdi eşşekden (9/161) (Kalavaç).

Ünlü Kısılması:

Kıbrıs Türk ağızlarının genelinde de olduğu gibi derleme bölgelerimizin tümünde Arapça ve Farsça kökenli sözcüklerdeki uzun ünlüler kısalmaktadır, kısılan ünlüleri özel bir işaretle gösterdik: *tāne* (8/27) (Kalavaç), *māni* (12/222) (Hamitköy), *āsiymişler* (1/88) (Yeniceköy), *cāmi* (1/9) (Balalan), *dāne* (5/87) (Görneç).

Küçük (Dudak) ve Büyük Ünlü Uyumuna Uygunluk: Yabancı kökenli ve eski Türkçe sözcüklerdeki küçük ünlü uyumuna aykırı sözcükler Kıbrıs Türk ağızlarında olduğu gibi pilot bölgelerimizde de genellikle uyuma uygun biçimde kullanılmaktadır:

(Far.) harbüze>karpuz>karpız “karpuz”

Kesiñ o karpızı da yeylim (Hamitköy).

kağun>ğavın “kavun”

Şeker gibi çıkdı ğavın (Hamitköy).

(Ar.) şābūn>sabun>sabın “sabun”

Sabınınan hem şimdiki gibi ilaç yoğudu (8/441) (Kalavaç).

(Ar.) ħamir>hamur>hamır “hamur”

Sıcak suda yoğururdum gendini, o hamırını (6/180) (Baf→Hamitköy).

Elimizinan bıçağnan ayıklardığ o ğabıklarını... “Elimizle, bıçakla ayıklardık o kabuklarını”... (3/289) (Gaziköy).

3.1.2.1 Ünlü Olayları

Yuvarlaklaşma:

Kıbrıs Türk ağızlarında, Türkçe ve yabancı bazı sözcüklerde dudak ünsüzünün (b, p, m) olduğu yerlerde yuvarlaklaşma görülür. Bu durum, derleme yaptığımız yerleşim birimlerinde de bu şekildedir:

(ET.) bedük>böyük “büyük”

Halevğayası'na giderkan sağ goluñun üsdiinde meydanlıkda bir böyük depo var

“Alevkayası'na giderken sağ kolunun üstünde meydanlıkta bir büyük depo var”

(9/100) (Kalavaç).

baba>buba

O dereye ki enerdik rahmetlik bubamula da şey ederdik hayvannarı... (12/282)

(Baf→Paşaköy).

Tabii, bubam seksen yaşında öldü (7/98) (Hamitköy).

papaz>popaz

Ormanın içindeymiş köv popaz oturmuş bunda “burada” yalnız (9/28) (Kalavaç).

Ünlü İncelmesi:

Kıbrıs Türk ağızlarında, sözcük başında veya ortasında /h/ ünsüzünün yanında sıkça rastlanan bu durum, derleme bölgelerimizde de görülmektedir:

Nerde behane “bahane” süpürgeye arar alır süpürgeyi gelir gördü göltüğün altına (5/309) (Görneç).

Bu ğadar olaydan sonra ehali “ahali” ne der arkamızdan (Baf→Hamitköy).

Bekri Mustafa ehaliye: - Bu evi gördüñüz mü demiş? (TS3: 90).

Dil ucu diş eti ünsüzlerinin yanında da kimi sözcüklerde ünlü incelmeye rastlanır:

(ET.) taşğaru>daşaru>dışaru>dışarı>*Dişari* (8/15) (Kalavaç).

Ünlü Kaynaşması:

Derleme bölgelerimizde birkaç sözcükte karşımıza çıkmıştır: ne olacak>*nolacağ* (1/111) (Balalan), *nolsun aha otururum* (Hamitköy).

Ünlü Genişlemesi:

Kıbrıs Türk ağızlarında ‘kâğıt’ sözcüğünde genel bir ünlü genişlemesi varken, ‘barınmak’ ve ‘tanımak’ sözcüklerinde de Limasol göçmenlerinin ağızında bu durumu gözlemledik: (Ayrıca bkz. Limasol Göçmenlerinin Ayırıcı Ağız Özellikleri)

Topla o kâğadları “kâğıtları” yerden (Hamitköy).

‘Kâğıt’ sözcüğünün özgün biçiminde de ikinci ünlü geniş ünlüdür:

(Far.) kâğaz>(KTA) kâğad

Dar yuvarlak>geniş yuvarlak: bugün>böğün>böyün “bugün”

Bir tâne işdim böyün sabahdan isdemem. “Bir tane içtim bugün sabahleyin, başka istemem” (12/148) (Hamitköy).

bu gece>böyce

Böyce hiç esmez bu hava (Hamitköy).

unut->onut-

Olurdu ya napardı ama onuduruğ. “Olurdu tabii ki ama unutuyoruz” (6/7) (Baf→Hamitköy).

(Ar.) du ‘ā>dova “dua” (8/62) (Kalavaç).

(Far.) zurnā>zurna>zorna

Davul davul. Dürürürü dürürü zorna (12/190) (Baf→Paşaköy).

(ET.) tuğ+ak>*duğak>duvak>dovak (8/325) (Kalavaç).

hükm>hökm O zamanın hökmünde yerleşdirmiş (9/19) (Kalavaç).

(Far.) zîrā>zere (9/177) (Kalavaç).

Ünlü Daralması (e>i):

Derleme bölgelerimizde bazı sözcüklerde bu durum görülmektedir: (Yun.)

anginara>enginar>inginar (1/165) (Balalan).

Ünlü Düzleşmesi:

Derleme bölgelerimizden Yeniceköy’de ‘üvey’ sözcüğünde bu durum karşımıza çıkmıştır: (ET.) ögey>üvey>evey (13/40) (Yeniceköy).

Ön Ses Ünlü Türemesi:

Türkçede sözcük başında iki ünsüz yan yana gelmediği içini, iki ünsüzden önce bir ünlü (ı/i,u) türetilir. Kıbrıs Türk ağızlarında da bu durumun pek çok örneği vardır, derleme bölgelerimizde de bu durum karşımıza çıkmıştır:

(Yun.) skamni>iskemli “iskemle”

Ben ona iskemle derim... (10/123) (Hamitköy).

(Fr.) spore>spor>ispor

Isbor hocasıdır (Mağusa).

(Lat.) sta'dyum>stadyum>istadyum

Isdadyumda olacağımış maç (Yeniceköy).

(İt.) roba>urubasını (9/142) (Kalavaç).

3.1.3 Diğer Ses Olayları

Hece Yutumu:

Derleme yapmış olduğumuz bölgelerde ‘kendi’ dönüşlülük adılının ad durumuna geçmiş biçimlerinde ünsüz erimesi ve ünlü düşmesi sonucunda hece yutumu görülmektedir: kendi+ler+i>*genleri* (1/91) (Balalan), “onları”, kendi+ni>*gendini>genni* (1/373) (Balalan), karışdırmayım>*ğarışdırmayım* “karıştırmayayım” (9/86), dé-y-elim>*déylim* “diyelim” (12/141) (Baf→Paşaköy), dé-y-eyim>*déyim* “diyeyim” (12/129) (Baf→Paşaköy), *deyim saña bişey* (Yeniceköy).

Orta Hece Yutumu:

Kıbrıs Türk ağızlarında genelde görülen bu olaya, derleme bölgelerimizin tümünde de sıkça rastlanmaktadır: istediğiniz>*isedediğiniz* (1/76) (Balalan), köylerine>*köylerne* (1/246) (Balalan), gördüğümüzde>*gördüğümüzde* (1/356) (Balalan), çektiğimizi>*çektiymizi* (7/93) (Hamitköy), ...*düñürçülüğne gitdim*

(8/409) (Kalavaç), diyeceğimiz>decēmiz (8/132) (Kalavaç), verdiği>verdiyne, vereceğine>vereceyne (13/20) (Yeniceköy), kucağına>gucağña (15/79) (Yeniceköy), kendilerini>gendilerini>gennilerini>gennerni (9/52) (Hamitköy), karıştırmayayım>ğarışdırmayım (9/86), *bilmezdi öyle yüklü olduğumuz* (9/188) (Kalavaç), ol-duk-u-muz-u>olduğumuz>olduğumuz, kayın atam>ğaynatam “kayınbabam” (12/142) (Baf→Paşaköy).

Göçüşme:

Göçüşme olayı Türkiye Türkçesinde daha çok ünsüzler arasında görülür; ancak seyrek olarak bir ünlüyle ünsüz arasında da bu olaya rastlanır. Bu durumun örneği, derleme bölgelerimizde de karşımıza çıkmıştır: oğul+lar+ım>oğlularım (12/52) (Baf→Paşaköy), *oğlularını çok sever o* (Hamitköy).

3.2 Kıbrıs Türk Ağzlarının Genel Belirleyici Yapı Özellikleri

Ağzların sınıflandırılmasında ölçüt olarak ses bilgisi özelliklerine ek olarak biçimbilim alanındaki özelliklere de bakılmaktadır. Bu düzeydeki ölçütler çoğunlukla sözcük ya da ekteki ses değişimlerini içine almaktadır (İmer, 2000: 8).

3.2.1 Çekimli Eylemler

1. Eylem Çekimlerinde Kullanılan II. Kişi Ekleri

Türkçenin tarihi dönemlerinde ve Anadolu'nun ağzlarının Batı grubu ağzlarında olduğu gibi Kıbrıs Türk ağzlarında da belirli geçmiş zaman ve koşul kipinde ikinci kişi ekleri damak /ñ/'sidir, derle:

Dezzah vardı böyle tahdadan ğurardıñ böyle, ayakcaları vardı bunu basardıñ (13/121) (Yeniceköy).

Gendiñiz kaç ğardaşıdıñız (8/113) (Hamitköy).

Otcuk motcuk ne varıdı Piskobu'da ovalarda, ne toplardıñız o taraflarda ne varıdı?(2/74) (Hamitköy).

Nasıl isdersañ... (13/129) (Yeniceköy).

Gidersañ oğur olsun/ düz ova yoluñ olsun/ benden başga seversañ/ iki gözüñ kör olsun (Gönyeli) (Gökçeoğlu, 2002: 141).

Sevmezsañ (8/108), yaparsañız (8/140) (Kalavaç).

Bu durum, Türkçenin her döneminde görülen bir özelliktir. Kıbrıs Türk ağızlarında adıl kaynaklı kişi eklerinin yerini iyelik kaynaklı eklerinin alması bu ağızların ayırıcı bir özelliğidir. Bu özellik Anadolu'da Batı grubu ağızlarında da görülür. Belirsiz geçmiş zaman, geniş zaman, gelecek zaman, ve şimdiki zamanın ikinci kişi çekimlerinde iyelik kaynaklı kişi eki kullanılmaktadır.

Belirsiz geçmiş zamanın ikinci kişi çekimlerinde:

Gelirmişim	Gelirmişig
Gelirmişin	Gelirmişiniz
Gelirmiş	Gelirmişler

Bakmışın da görmemişin gendini “onu” (Yeniceköy).

Sen da gelecekmişin biziminan “bizimle” (Hamitköy).

Biz gashedikdan “gittikten” soğra “sonra” gitmişiniz ora “oraya” (Yeniceköy).

Siz da burda oturacakmışınız (Yeniceköy).

Geniş zamanın ikinci kişi çekimlerinde:

...Öyle sökeñ da yeñ. “Öyle sökersin de yersin” (3/180) (Gaziköy).

Ona da işde o iplik atañ böyle iplik çıkırığnan da sarañ (13/142) (Yeniceköy).

Gelecek zamanın ikinci kişi çekimlerinde:

...yirmi arşın dokuyacañ bir top (13/127) (Yeniceköy).

Sen da geleceñ biziminan “bizimle”? (Hamitköy).

Ne gün başlaycañ işe? (Yeniceköy).

İki däne alacañ yerden (15/62) (Yeniceköy).

Ne saat gelecegsiñiz? (Hamitköy).

Mevlide gideceksiñiz siz da, deyil? (Hamitköy).

Şimdiki zamanın ikinci kişi çekimlerinde:

Sen da yatıyoñ? (Yeniceköy).

Birleşik çekimin hikaye, rivayet ve koşulunda ikinci kişi çekimlerinde Balalan, Mehmetçik ve Baf göçmenlerinin dışında kalan ağızlarda damak /ñ/’si korunur:

Baf göçmenlerinin ağızında, Mehmetçik ve Balalan’da iyelik kaynaklı kişi eklerinde ñ>n değişimi görülür. (Ayrıca bkz. Baf Göçmenlerinin Belirleyici Ağız Özellikleri)

I. Çoğul Kişi Eki {-Ik}:

Anadolu ağızlarında kimi yörelerde belirli geçmiş zaman ve koşul kipi birinci çoğul kişi çekimlerinin dışında da, eylem çekimlerinde birinci çoğul kişi eki olarak {-Ik} eki görülmektedir. Kıbrıs Türk ağızlarını bir alt grubu kabul edebileceğimiz Batı grubu ağızlarında da, Kıbrıs Türk ağızlarında olduğu gibi birinci çoğul kişi eki {-Ik} ekine rastlanmaktadır. Gürkan, bu ekin yanında, birinci çoğul kişide {-Iz ve -Uz} eki de kullanılmaktadır demektedir (1997:91). Biz derlemelerimiz sırasında böyle bir kullanıma rastlamadık.

Karahan’ın tespitlerine göre bu ek, Batı grubu ağızlarından Adana, Hatay, İçel, Konya, Nevşehir, Akşehir ve Niğde’de de kullanılmaktadır (1996:137). *Gözelmışik, derik, görürük, alırık, elerik, gelmissik* (Karahan, 1996:137-138).

Karahan'ın adını verdiği yörelerden birkaçı (Konya, Akşehir, Niğde) Kıbrıs'ın etnik tarihi ile ilgili verilen bilgilerde adı geçen yörelerdir.

Uşak ili ağızlarında da bu ekin bazı bölgelerde görüldüğü belirtilmektedir (Gülsevin, 2002:113).

Allah'a dua ederik (Korkmaz, 1994:204).

{-Ik}eki, Gülseren Tor'dan edindiğimiz bilgilere göre, Mersin ilinde Tarsus'un ova köylerinde ve Mersin ilinin değişik köylerinde yaşayan Tahtacı Türkmenlerinin ağızında görülmektedir.

Belirli geçmiş zaman ve koşul kipi I. çoğul kişi çekiminde kullanılan bu ek, Kıbrıs Türk ağızlarında; belirli geçmiş, şimdiki zaman, geniş zaman, gelecek zaman ve ek eylemin bildirme kipi I. çoğul kişi çekimlerinde kullanılmaktadır:

Evlendirdik genleri “onları” *her biri bir yere* (12/51) (Baf→Paşaköy).

Biz gidiyoruğ (Yeniceköy).

Bekleyiñ da geliyoruğ biz da. “Bekleyin biz de geliyoruz” (Hamitköy).

E biz kertenkele biliriğ “biliriz” *onları* (1/323) (Balalan).

Ğırşaviği bilmeyiğ (2/85) (Bostancı).

Mida'nın sayesinde biz da geçinirik (VM: 186) (Limasol).

E görüñ daha ismi var da demek biz bilmeyiğ işde öyle. “Demek ki başka isimleri de var ama biz bilmiyoruz” (2/88) (Bostancı).

Hep dökeriğ “dökeriz” *suları böyle dışarı* (Gaziköy).

Ellerinde gidellerdi aşşağa onlara asacayığ derdi, şeye apartmana. “Ellerinde giderlerdi aşağıya apartmana doğru, onlara da asacağız derdi” (6/108) (Hamitköy).

Saat altı gibi geleceyiğ “geleceğiz” (Hamitköy).

Bez dokuyacayığ, çözeceyiğ (15/10) (Yeniceköy).

Yere yatırdıollarmış gayrı taha nedir beklediğimiz, gömeceyiğ. “Yere yatırmışlar ve daha ne bekliyoruz gömelim” (5/392) (Görneç).

Derleme bölgelerimizde ek eylem bildirme kipi I. çoğul kişi eki {-Ik}’tır:

Biz da öyleyik (1/301) (Balalan), *E biz kertenkele bilirig onları* (1/323) (Balalan).

Bir eltim, büyük eltim ki yaşıdıık “yaşıtıız” *öyle ay farklarımız var Hatice...* (12/219) (Baf→Paşaköy).

Yok canım, gavurundur bu canım. Bafıdiyik “Baflıyız” *biz* (12/25) (Baf→Paşaköy).

Yok yahu napalım biz da terliyig “terliyiz” *ya hava zaten çok sıcağ* (12/10) (Baf→Paşaköy).

Yıkanırığ, gene pisig. “Sürekli yıkanıyoruz, yine kirliyiz” (Hamitköy).

III. Çoğul Kişi Eki:

Kıbrıs Türk ağızlarında hikâye ve rivayet birleşik çekiminde, ek eylemin belirsiz geçmiş zamanlı çekiminde III. çoğul kişi eki {-IAr} çekimli eylemin sonunda kullanılmaktadır, bu kullanım derleme bölgelerimizde de böyledir. Ölçünlü dilde ise bu çekimlerde {-IAr} asıl çekimli eylemden sonra, ek eylemden önce gelir: *gonuşurdular* “konuşurlardı” (1/21) (Balalan), *bilmezdiler* “bilmezlerdi” (1/30) (Balalan), *asi i-miş-ler>asiymişler* “asilermiş” (1/87) (Yeniceköy), *Çoğ varmışlar* “çoklarmış” (9/83) (Kalavaç).

3.2.2 Zaman Ekleri

Geniş Zaman ve Şimdiki Zaman Ekinin Kullanımı:

Kıbrıs Türk ağızlarında geniş zaman ekinin şimdiki zaman ekinin yerine kullanıldığı bilinmektedir. Ünsüzle biten sözcüklere {-Ir} ya da {-Ar} biçiminde getirilir. Ölçünlü dilde yat- eylemi {-Ar} biçimini alırken Kıbrıs Türk ağızlarında hep {-Ir} biçimiyle çekimlenir: *evcēzimde yatır gakarım* (13/21) (Yeniceköy),

İkinci tekil kişi ekinin geniş zaman çekiminde örneklerini gördüğümüz gibi geniş zaman eki erimekte geriye sadece kişi eki kalmaktadır ikinci çoğul kişide ise adıl kaynaklı kişi ekinde son ses damak /ñ/'sidir: *burağa goñ* “koyarsın”(5/71) (Görneç), *arañ bir eşşeg binesiñ yoğ* (7/35) (Hamitköy), *Dili ağzı olsa da bu tepeler bu dereler söylesa şaşañ* (9/127) (Kalavaç), *bilmeñ* (Hamitköy),.

*at-ar-iñ>atañ>atañ “atarsın” *Ona da işde o iplik atañ böyle iplik çıkırıñnan da sarañ* (13/142) (Yeniceköy), *gelirsiñiz* (Hamitköy).

Johanson, Kıbrıs'ta konuşulan Türkçenin şimdiki zaman yenilenmesinin gerçekleşmediği az sayıda varyanttan biri olduğunu söyler ve bunun sebebi olarak da ölçünlü dildeki şimdiki zaman eki {-I(yor)}'un Adaya Türk göçlerinin olduğu dönemden sonra ortaya çıkmış olmasını gösterir. Yine Johanson'a göre, Osmanlılar tarafından 16. yüzyılda Kıbrıs'a yerleştirilen Türk dilli gruplar çoğunlukla Adana-Konya-Antalya bölgesinden gelmişlerdir ve -{(I)yor}'a dayanan şimdiki zamana sahip değillerdir (2009:95).

Kıbrıs Türk ağızlarında ölçünlü dilde şimdiki zaman ekinin kullanıldığı yerlerde genellikle Türkçenin tarihî dönemlerindeki gibi geniş zaman eki

{-Ir, -Ar, -r} kullanıldığı görülmektedir; ancak derleme yapmış olduğumuz bölgeler içerisinde zaman zaman {-yor} ekinin kullanıldığına da tanık olduk. Derleme bölgelerimizde bazı durumlarda{-Ir, -Ar,-r} geniş zaman eki, {-(ı)yor}'u karşılamamaktadır.

Geniş zaman eki, konuşma anında süren bir iş, eylemi bildirmek için şimdiki zaman eki yerine kullanılır: *Birazdan evde olur yolda gelirmiş*. Geçmişte süreklilik bildiren aktarmalarda geniş zaman eki değil, şimdiki zaman eki kullanılmaktadır:

Yere yatırdıollarmış ğayrı taha nedir beklediğimiz, gömeceyig. “Yere yatırmışlar ve daha ne bekliyoruz gömelim” (5/392) (Görneç).

Şimdiki zaman eki yakın gelecek için kullanılır:

Atmış yediye varıyorum. “Atmış yedi yaşına giriyorum” (12/22) (Baf→Paşaköy).

Be bekleyiñ da ben da geliyorum siziñinan. “Beni de bekleyin ben de geliyorum sizinle” (Hamitköy).

Perşembe günü gidiyollarmış “gideceklermiş” (Yeniceköy).

Giriyor muñ içeri, kapadıyorum kapıyı birazdan, ğalacañ dışarda. “İçeriye giriyor musun, kapıyı kapatıyorum dışarıda kalacaksın” (Hamitköy).

Dedim hade be geldiñ, nerdeysa ağlayıyor “neredeysa ağlayacaktı” (6/102) (Hamitköy).

Geçmiş bir olayı aktarırken kullanılır:

Atıyollarmışıdı evden da acımışlar gendini (Hamitköy).

Benim öldüm diyi çenemi bağlayıyollarmış. “Beni öldü zannetmişler, çenemi bağlıyorlarmış” (5/382) (Görneç).

Yatırdıollar yere endiriollarmış, ğomşum demiş “bırağıñ yahu yatsın yerinde” demiş, “vay ğomşum” diyi şey edermiş, buram seyirmiş. “Yatırtıp yere indiriyorlarmış beni, komşum demiş “bırakın yerinde” yatsın” (5/388) (Görneç).

Konuşma anında işin ya da durumun sürüyor olduğunu gösterirken kullanılır:

Of dayanamayyorum “dayanamıyorum” bu sıcağlara artığ (Hamitköy).

Be anne geç otur artık da göremeyyorum seni, yetişir uğraşdığıñ. “Anne geçip bir yere otur artık, sürekli uğraşıyorsun seni öyle gördükçe ben rahatsız oluyorum” (Hamitköy).

Ne biçim bir ağrıdır bu böyle yahu, kapayamayorum kaş gündür gözümü. “Nasıl bir ağrıysa, kaç gündür gözümü kapatamıyorum” (Hamitköy).

{-(I)yor} şimdiki zaman ekinin çıktığı biçim, Eski Anadolu Türkçesinde kullanılan ekinin geldiği biçim olan {-(I/A)yoru-r} günümüzde Anadolu’da Batı grubu ağızlarında değişkeleriyle birlikte görülmekte, Kıbrıs Türk ağızlarında da bu birleşik biçimbirimden şimdiki zaman ekine geçiş biçiminin izleri görülmektedir.

Belirsiz (Öğrenilen) Geçmiş Zaman Eki {-mİş/}’ın Kullanımı:

Kıbrıs Türk ağızlarında ölçünlü dildeki biçimde de kullanımı olan öğrenilen geçmiş zaman eki, ölçünlü dilden farklı işlevlerde de kullanılmaktadır. Bu farklılıktan Nurettin Demir de bahsetmiştir. Bunun yanında Demir, hem işlev, hem de söz dizimi açısından ölçünlü dilden ayrıldığı noktalar olduğunu belirtir (2009:109-110). Demir’in burada vermiş olduğu cümle başında ‘miş/mış’ kullanımına derlemelerimizde ve yaptığımız soruşturmalarda rastlamadık; ancak öncesinde başka bir cümle olan durumlarda bu kullanımı görmek mümkün: *Söyledi baña gelecek da miş otele gidelim* (Mağusa).

Cümle içinde vurgulanmak istenen öge hangisiyse bu ek, onun sonuna getirilir. Cümlenin yüklemi, daha çok gelecek zamanla bazen de belirli geçmiş zaman ya da emir kipiyle çekimlenmektedir:

Bekleylim da Ali da miş gelecek biziminan. “Bekleyelim de Ali de bizimle gelecek” (Hamitköy).

Sabahmış gelecek “Sabah gelecekmiş” (Hamitköy).

Ha be Akile, sigaramış içerig der anneñ... “Annen bize diyor ki, sigara içiyormuşuz...”(1/215) (Balalan).

Uyanırsaymış gorkacakmış (Hamitköy).

İkinci tekil ve çoğul kişi çekimlerinde, iyelik kaynaklı kişi ekleri kullanılır: “gelecekmişî”, “gelecekmişîñiz” (Hamitköy).

3.2.3 Tasarlama Kipi Ekleri

Şart Eki {-sa}:

Kıbrıs Türk ağızlarında kimi eklerin tek biçimli olması, hep kalın ünlülü kullanılıyor olması nedeniyle de büyük ünlü uyumunun bozulduğu görülür. Ölçünlü dilde {-sA} biçiminde kullanılan koşul kipi eki uyuma uyarken, derleme bölgelerimizin tümünde her zaman kalın ünlülüdür:

Ġarısı mı ġızı mı işde unuttum, zanedersam ġarısıydı ölen (3/97) (Gaziköy).

İstersak bulamaç yapardıġ... “İstersek bulamaç yapardık...” (5/287) (Görneç).

Olur, ne yaġı isdersan ġo “koy” (6/151) (Baf→Paşaköy).

Sevmezsañ (8/108) (Kalavaç).

Emir Kipinin Kullanımı:

Uğurlama ve teşvik sözünde, ikinci tekil kişi eksiz emir kipi üzerine ikinci çoğul kişi eki getirilmektedir. Derleme bölgelerimizde emir kipi ekinin sadece eyleme değil, ada da geldiği görülür. İkinci çoğul kişi emir çekiminde damak /ñ/’si derleme yapmış olduğumuz tüm bölgelerden korunur:

Hade güle güleyiñ. “Haydi güle güle” (Yeniceköy).

Hadeyiñ güle güle (Balalan). Bu kullanım Kıbrıs Türk ağızlarında yaygındır.

E hade geliñ ġızım gene (13/89) (Yeniceköy).

III. kişi emir kipi eki her zaman emir işleviyle kullanılmamaktadır. Aşağıdaki örnekte “*çevirsinler*” çekimli eylemi “çevirmek istesinler ya da çevirmek isteseler” anlamında kullanılmıştır. ... *benim çocuġlarım Rumca’yı annallar ama öyle çevirsinler çeviremezler, çoġ az* (1/15) (Balalan).

Beddua ve dualarda kullanılmaktadır:

Allah'im benim gibi nāsib etsin cümle alemlere da (13/22) (Yeniceköy).

Bazı durumlarda ana cümleye bağlı amaç/neden cümlesinin yüklemi emir kipiyle kurulmaktadır: *Bir düğün olurdu hemen bunu alırdı dans etsinler...* “Bir düğün olurdu **dans etmek için** hemen bunu alırdı.” (9/23) (Baf→Gazimağusa).

Aşağıdaki örneklerimizde emir kipi farklı bir işlevde kullanılmaktadır. Bu örneklerde yüklemi emir kipi ile kurulmuş bir cümle, bir yan cümle gibi ana cümlenin zamanını bildirmektedir:

...anneler büyükler da evde galırdı yemek yapardı ta bağ ekimi bitsin “Bağ ekimi bitinceye kadar, anneler büyükler de evde kalırdı” (10/10) (Baf→Gazimağusa).

...çıkar bir adam ikar elini yüzünü basar basar basar teee boşansın “Çıkar bir adam, elini yüzünü yıkar (üzümlerin suyu) boşalınca kadar basar (6/218) (Baf→Hamitköy).

Türkçe adlaştırmaya sıfatlaştırmaya eğilimli bir dildir. Kıbrıs Türk ağızlarında ise nesne işlevindeki bir öbek veya öge, emir kipiyle çekimlenmiş bir eylem olabilmektedir, bu kullanım bütün Kıbrıs Türk ağızlarında görülür:

Başga biri isderdi gızı, o istemezdi evlensin. “Kızı bir başkası isterdi, o evlenmek istemezdi (Görneç).

O zaman fazla para istemiş gızın tarafı benim adam da gabil etmemiş versin, bozmuşlar nişanı (Görneç).

İsdemez gelsin bize (Hamitköy).

İster miñ gidesiñ onnarnan? (Gaziköy).

Gızı böyüyünce isdedi evlendirsın gendini... (Atılğan, 1966: 16).

İstek Kipi:

Geniş zaman çekimine girmiş “iste-” eylemi ile emir kipi ve istek kipi çekimine girmiş asıl eylem birlikte bir isteği bildirmektedir. Demir, birinci ve üçüncü şahıslarda emir, II. şahıslarda istek eki kökenli ekler kullanıldığını belirtir (Öztürk, 2009: 117).

İsderim gideyim, isderig gidelim (Hamitköy).

İsder gidesiñ da bütün gün oturasıñ gendiyman. “Bütün gün kendisiyle oturmanı ister” (Hamitköy).

İster gitsin ama para yoğ (Hamitköy).

Güzel okul gazanasıñ isderig. “Güzel bir okul kazanmanı isteriz” (Yeniceköy).

İstek kipi ikinci kişi çekimleri, Limasol göçmenlerinin ağzı hariç adıl kaynaklı kişi ekiyle çekimlenir. Baf, Balalan ve Mehmetçik ağızlarının dışında {-sIn} ekinin son sesi damaksillaşır. Baf, Balalan ve Mehmetçik’te ise bu ekin son sesi /-n/ korunur: (Ayrıca Bkz. n>ñ Değişimi ve Kişi Eklerinin Kullanımı Bölümleri)

Sen da isden gelesin bizimila? “ Sen de bizimle gelmek ister misin?” (Baf→Paşaköy).

İsden yatasın uyuyasın uyuyaman sıcakdan. “Yatıp uyumak ister insan ama sıcaktan uyuyamaz” (Baf→Hamitköy).

İsden oturasın sen da buraşda? “Burada oturmak istiyor musun sen de?” (Baf→Gazimağusa).

Mademki Doğu Akdeniz’de okudun olmaz bilmeyesin (1/273) (Balalan).

Zâten yılan yani basmayasın genni şey etmeyesin ısırılmaz seni. (1/373) (Balalan).

İsdersiniz siz da yapasınız? (11/49) (Mehmetçik).

...o darağı ğoycan da ğoyasın tezgâhın içine da dokuyasın (11/157), Ğoyasın (11/290) (Mehmetçik).

Gereklilik Kipi:

Eski Anadolu Türkçesinde gereklilik ‘gerek kim’ biçiminde yapılırken, (Gülsevin: 2004, 132) Kıbrıs Türk ağızlarında ‘kim’ düşürülür ‘gerek’ sözcüğü yerine de ‘lüzum’ ya da ‘lâzım’ sözcüğü getirilir. Anadolu ağızlarında bu kullanıma rastlanmamıştır. KTA’nın genelinde gereklilik kipi eki {-mAll} kullanılmamaktadır. Derleme bölgelerimizde de bu ekin kullanıldığına rastlamadık:

Lüzum gideyim çalışayım (Mağusa).

Lâzım on iki buçuğ on üç kiloya ğoycañ bir kapağı (14/18) (Yeniceköy).

Lüzum bilesiñ sen rengleri Tuğkan (Limasol→Bostancı).

Ğitmeñ lâzım, onun üsdü bardır şimdi (9/92) (Kalavaç).

Lüzum ğitmiş olsun. “Ğitmiş olmalı/ herhalde ğitmiştir” (Hamitköy). Tahmin bildiren cümleler de bu şekilde kurulur.

Madem bütün vezirler beni padişah bilir lâzımdır gidelim biz da (TS3: 89). Yüklem I. çoğul kişi emir kipi eki ile kurulmuştur; fakat gereklilik işleviyle kullanılmaktadır.

Katmerli Birleşik Çekimler:

Ölçünlü dilde örneği çok az olan katmerli birleşik çekim Kıbrıs Türk ağızlarında sıkça karşımıza çıkmaktadır, derleme bölgelerimizde de bu çekimin örnekleri görölmektedir:

Geniş zamanın koşulunun hikâyesi: gel-ir i-se i-di>gelirseydi>gelirsaydı “gelirse”:

...*gelin oñarılmaya ya da berber gelirsaydı ğalırdı* (10/82) (Baf→Gazimağusa).

buluş-ur i-se i-di-k>buluşursaydı “buluşurduk”, (12/77).

... ne ğadar da desek ovalarda buluşursaydık şey bir iş icabı olursaydı da gelillerdi,
oydu canım (12/76) (Baf→Paşaköy).

Gidersaydı ğoreceydi (Yeniceköy).

Geniş zamanın rivâyetinin hikâyesi:

işle-r i-miş i-di>işlermişidi “işlerdi”

Rumlar şeyler hep yanında işlermişidi... (3/81) (Gaziköy).

Yannız gidermişidi (Hamitköy).

Soru Eklerinin Kullanımı:

Bugüne kadar Kıbrıs Türk ağızlarıyla ilgili yapılmış çalışmalarda genellikle soru anlamınının vurguyla sağlandığı söylenmiş, soru eki kullanılmaz denmiştir. Kıbrıs ağzının önemli özelliklerinden birisi de vurgu ve tonlamadaki farklılıktır. Bunların içinde soru ifadelerinin eksiz ve edatsız kullanımı önemli bir yer tutmaktadır (Duman 1999:43). Derleme yaptığımız bölgelerde soru anlamı genellikle vurguyla verilir; ama bazı durumlarda soru ekinin kullanıldığı da görölür:

Nedenidi acaba yoksullukdan mi?(Kalavaç→Yeniceköy).

Ev mev yıkıldı miydi? (Hamitköy).

Geliyor muñ yarın bize? (Hamitköy).

Böyüg Allah böyüg, yani ben böyüg o güçüg o sesleneceg baña, deyil mi? (8/106)
(Kalavaç).

Köy da bilir miñ? (9/32) (Kalavaç).

Belirli geçmiş zaman, geniş ve gelecek zamanın sorulu çekiminde, ölçünlü Türkçeden farklı olarak Kıbrıs Türk ağızlarında kişi eki soru eklerinden sonra gelmektedir:

...pıñara gitdi miñ? (9/89) (Kalavaç).

Tanıdı **miñ** beni? (TS3: 254).

Keziban abaña götürmedi **miñ**, gitmediñiz mi? (13/27), Bilir **miñ** varel “varıl” nedir?
(13/12) (Yeniceköy).

Aynı kullanım Anadolu’nun Batı grubu ağızlarında da karşımıza çıkmaktadır.
Cevap gerektirmeyen zaman ifadesi taşıyan yan cümlelerde {mI} soru eki kullanılır:

İlan da yasaktır öldürme gördüg **mi** öldürürüg... (1/356) (Balalan).

İşde üst üsde gödu **muñ** ne bir damla damlar eviñin içine ne hiç, ne süt süzme ne
bişey buz gibi ya (14/45) (Yeniceköy).

Emin olunmayan bir durum bildirilirken de “mı” soru eki kullanılır:

Zeytinliğimiz varıdı beş yüz kök üç yüz kök **mi** ne zeytinimiz (13/11). Gitdik Şeher’e
bir lira tavuk **mu** bulli **mi** ne satdıg iki gurusudu (13/165) (Yeniceköy).

Bildirme Eki {-dır}’ın Kullanımı:

Ölçünlü Türkçede {-dır} bildirme eki, ya kesinlik ya da olasılık bildirme amacıyla kullanılır. Kıbrıs Türk ağızlarında bu işlevler gözetilmeksizin ad cümlelerinin yüklemine hemen hemen her zaman kullanılmaktadır. Derleme bölgelerimizde de örnekleri görülmektedir: *Nasıldır* gahveniz? (1/58) (Balalan), *yoğdur* (1/100) (Balalan), *Bütün tohumluklar da dışardadır* (1/140) (Balalan), *Bu orta kimindir?* (1/153) (Balalan), *susuzdur*, *gibidiller* (1/192) (Balalan)
Hatice’dır adı, *Depreli’nin gızıdır* (8/385) (Kalavaç). Bu kullanımın örnekleri çoğaltılabilir.

3.2.4 Eylemsiler

Ulaç (Zarf- Fiil) Ekleri {-Inca}, {-kan/ -kana}:

Ölçünlü Türkçeden ses farklılığı ve birkaç işlev farklılığıyla ayrılmaktadır. Kıbrıs Türk Ağzlarında, {-Inca} ekinin son sesi ve {-kan/-kana} ulaç ekinin ünlüsü hep kalındır. O nedenle ince ünlülü sözcüklere geldiğinde büyük ünlü uyumu bozulur:

Zamanı gelinca açılır (6/29) (Baf→Hamitköy).

O kemerler var ya gelirkan aha ora Arif Biy'in çifliğiydi o (3/217) (Gaziköy).

Su getir annem gelirkan (Hamitköy).

Babaanneñ otururkana oraşda... (Hamitköy).

-Şimdi yolda giderkana... (TS3: 90).

Ulaçlar aslında çekimsizdir; ancak KTA'da {-kAn} ulaç eki, üzerine {-dAn} çıkma durumu ekini alarak çabukluk ifade etmektedir: ...*başı ağrırkandan* “ağrıdığı an” *dokdorda (7/90) (Hamitköy).*

Balalan'daki kaynak kişimizin ağzında {-ken} ulaç eki, {+den} çıkma durumu eki ile birlikte kullanıldığında ekin ünlüsü korunduğu görülmektedir:

Güneş atılırkenden “güneş doğar doğmaz, doğduğu anda” *iş yapaman (1/315)*

(Balalan).

{-dlk} ortaç ekiyle ‘sonra’ ilgeci {-dlkça} ulaç ekinin işleviyle kullanılmaktadır:

Yabdık soğra “yaptıkça” *taha güvvetli yapasıñ (13/152) (Yeniceköy).*

Ġocadık soğra “yaşlandıkça” *yeni huy çıkartdı (Hamitköy).*

3.2.5 Ad Çekim Ekleri

İlgi Eki (Aitlik Eki) {+ki}:

Hem yapım eki hem bir çekim eki niteliği taşıyan {+ki} ilgi eki (aitlik eki), ölçünlü Türkçede hep ince ünlülü kullanılırken, Kıbrıs Türk ağızlarında kalın ünlülü sözcüklere geldiğinde uyuma girer. Derleme bölgelerimizde de durum aynıdır:

*Yokarı**ki** kövde otururdum ben.* “Yukarıdaki köyde otururdum ben” (5/20) (Görneç).

*Acaba o yandak**ı**lar* “yandakiler” (6/37) (Baf→Hamitköy).

*Mustafa'n**ın**ki daha güzel oldu* (Hamitköy).

‘Da’ Bağlacı:

Yazı dilinde ‘da’ bağlacı da kendisinden önce gelen sözcüğün son ünlüsüyle uyuma girerken, Kıbrıs Türk ağızlarında hep kalın ünlüdür, sözcüğün kökenindeki kalın ünlü korunmuştur:

*Esgi Türkce **da** okurdum yeñi Türkce **da** okurdum* (5/102) (Görneç).

*Türkler **da** işlerdi Urumlar da, ğarışığdı o vakıd...* (3/215) (Gaziköy).

*Sökdü **da** gendilerni dibelik* “tamamen” (6/23) (Baf→Hamitköy).

*Yoo enişdeme **da** söylermiş* (2/19) (Limasol→Bostancı).

Araç Durum Ekinin Kullanımı: Kıbrıs Türk ağızlarında birkaç sözcükte kalıplaşmış olarak kullanılmaktadır, derleme bölgelerimizde de örnekleri karşımıza çıkmıştır:

*Yaaa, mecburudu eşşek gib**in*** (9/165) (Kalavaç).

*Gelirdi gizl**in**cik gizl**in**cik ben da dokurdum* (2/37) (Limasol→Bostancı).

Gizlin gizlin çıkdı evden (Baf→Hamitköy).

3.3 Söz Dizimi

Ağızların eş zamanlı sınıflandırmalarında söz dizim düzeyindeki ölçütler de göz önünde bulundurulmaktadır. Biz de araştırmamızda derleme yaptığımız yörelerin söz dizimi açısından belirleyici özelliğini ana hatlarıyla örneklemeye çalıştık. Nurettin Demir, Kıbrıs Türk ağızlarında ölçünlü dilden söz dizimi açısından kimi

farklılıklar görüldüğünü belirtmektedir. Bunlardan bir tanesi cümleleri birbirine bağlamak ya da bir cümlenin herhangi bir ögesini ana cümleye bağlamak için İngilizce'deki 'that' bağlama ögesinin yerine 'şu' biriminin kullanılmasıdır (Demir, 2009: 25). Nazmiye Çelebi, Kıbrıs Türk Ağzlarında Dil İlişkisi İzleri adlı doktora tezinde 'şu'nun yan cümleyi temel cümleye bağlayan bir görevi olduğunu söylemiştir (2010:197). Derleme yapmış olduğumuz yörelerde, 'şu' bağlama ögesinin cümlenin kurucu öğelerini de birbirine bağladığı görülmektedir.

Baf'tan göçmen gelen kaynak kişilerin ağzında 'şu'nun yerini genellikle 'ki' bağlacı almaktadır. (Ayrıca Bkz. Baf Ağzının Ayırıcı Özellikleri) Gökçeoğlu'ndan edindiğimiz bilgilere göre, söz konusu bağlacın yerine Karpaz bölgesinde "o şu" ya da "o su" kullanılmaktadır. Bu kullanımı Doğu Akdeniz Üniversitesi Rektörlük çalışanlarından Mehmetçik'te yaşayan Alican Özkebaççı'dan gözlemledim. *O evrağı ararım o su sabah getirdiydim size.* "Sabah size getirdiğim evrağı arıyorum."

3.3.1 Yapısında 'Şu' Bulunan Cümleler

Cümlenin kurucu öğelerini birbirine bağlar:

Suyu dökünca (zt) be anne şu yoğururum (y) gendini o saad göyum yağı genne bir gaşık? Onu yoğururken suyu dökünce "döktüğüm zaman" bir kaşık yağ koyayım mı? (6/146) (Baf→Hamitköy). Burada zarf tümleciyle yüklemi birbirine bağlamaktadır.

Yan cümlelerin öğelerini birbirine bağlamaktadır:

Ğız isdemede mâni bişey okumazlardı, gelillerdi(y) şu düñürcü(ö) bişey söylemezlerdi, nasıl isdellerdi? "Gelen dünürcüler mâni okumazlar mıydı?" (12/222) (Hamitköy). Burada yan cümlenin öznesi ile yüklemine birbirine bağlamaktadır.

...ekşileri **şu** sıkma miñ be da çukurcuğu galır ekşinin... “Sıktığın ekşiklerin çukurcuğu kalır” (13/65) (Yeniceköy). ‘şu’ burada yan cümlenin öğelerini birbirine bağlamaktadır.

...köfde yapar(y) **şu** Devriş(ö), deyzemin oğludur. “Köfte yapan Derviş, teyzemin oğludur” (8/98) (Kalavaç). Burada yan cümlenin öznesiyle yüklemine birbirine bağlamaktadır.

Elimizinan bıçağnan ayıklardığ o gábıklarını darı içinde da o tohumlarını gâşığa derdiğ biz hayvannarı **şu** gâşılallar onnarınan sıyırırđ tohumlarını, ısladır bağlardığ. “Elimizle bıçakla ayıklardık kabuklarımızı kaşağı dediğimiz şeyle sonra da sıyırır, ıslatır, bağlardık” (3/289) (Gaziköy). Bu örnekte sadece öğeleri bağlamak için kullanılmıştır, kullanımı gereksizdir. Aşağıdaki örnekte de aynı durum vardır:

Havuzlar deller Kukla'nın Havuzları su çekilince **şu** tavlaşıldardı darı ekellerdi, bosdan ekellerdi. “Suyu çekilince tavlanan Kukla'nın Havuzları denilen yerde darı ve bostan ekerlerdi” (3/312) (Gaziköy).

Ġarnından o mayasını ağız olur(y) **şu** ğarnında(dt) onu asallardı pekleşirdi. “Hayvanın karnından ağız denilen şeyi asallardı ve o sertleşirdi” (5/62) (Görneç). Bu örnekte dolaylı tümleçle yüklemi birbirine bağlamaktadır.

Böyle girer(y) **şu** güneş(ö) daha iyidir benim için. “Güneşin bu şekilde içeriye girmesi benim için daha iyidir” (6/5) (Baf→Hamitköy).

Cümle içerisinde niteleyenle niteleneni birbirine bağlar. Genellikle niteleyen, tümcemsî niteliğinde, sıfat işlevinde bir cümledir. Nitelenen ise ana cümlenin özne, nesne ya da tümleci olan bir addır:

Eyirmeg, pambık ipliğini (nt) şu pambığı çıkarıllardı (ny) dürüdüdüğü götürürdüğü şeye. “Eğirmek, türettiğimiz pamuğun ipliğini götürürdük şeye (fabrikaya)” (3/197) (Gaziköy).

E kesiklik (nt) olur bulurdu insanları şu öyle cansızlık falan bulur (ny) çocuğ çoluğu. “Çoluk çocuğu cansızlık falan bulduğu gibi insanları kesiklik bulur” (5/122) (Görneç). ‘şu’ bağlama ögesinden sonraki cümle, kesikliğin nasıl bir kesiklik olduğunu belirtmektedir.

Böyle siniler (nt) şu gendileri yapardı insanlar (ny)... “İnsanların kendilerinin yaptığı siniler...”(3/277) (Gaziköy).

Osmanlıydı (nt) şu gâşdı (ny) da İngiliz geldi biñ dokuz yüz on yedi mi neymiş... “Giden Osmanlının yerine 1917 yıllarında mıymış neymiş İngiliz gelmiş” (9/84) (Kalavaç).

...herkes öyle ovalarda (nt) canım şu gidellerdi atalarımız (ny) yani biz da bilmem deli toyduk onda “Herkesin, atalarımızın gittiği ovalarda, o zamanlar biz de gençtik” (12/30 (Baf→Paşaköy). Burada ‘şu’ bağlacından sonraki cümle dolaylı tümlecini niteleyeni durumundadır.

Dere (nt) varıdı şu böyle gölüdü (ny) , toplardık gördük çekerdik alırdık ayaklarından şey ederdik, ovardık “Göl gibi olan dereye toplardık, koyardık, alırdık ayaklarından (koyunları) şey ederdik” (12/63) (Baf→Paşaköy). Ana cümledeki kurucu öğelerinden özne olan ‘dere’ sözcüğü ana cümleden sonra kullanılan yan cümle ile nitelenmektedir. Bu yan cümle de ana cümleye ‘şu’ bağlacıyla bağlanmıştır. Yan cümle ana cümledeki doğrudan kurucu üyesi değil bir ögesinin niteleyeni durumundadır.

Şey (nt) şu keserdik e'me'leri da gördük üsdüne (ny). “Ekmekleri kesip üzerine koyduğumuz şey” (12/109) Bu cümlede ‘şu’ belgisiz adilla bu adılı niteleyen cümleyi birbirine bağlamaktadır.

...deyirmen (nt) varıdı şu gelillerdi Lukkuru'dan gelillerdi Tiremitusa'dan Sarama'dan gelillerdi da yağ çıkarıllardı (ny) şeyden. “Lukkuru'dan, Tiremitusa'dan, Sarama'dan gelip yağ çıkarttıkları değirmen” (12/248) (Baf→Paşaköy).

Oynar ya şey, bir dizlikli var (nt) şu BRT'den mi nedir (ny) da gelmiş hem çalmış hem oynamış. “ ‘BRT’den midir nedir gelen bir dizlikli var, o hem çalmış hem oynamış” (13/38) (Yeniceköy). Burada yan cümle ana cümlenin öznesinin niteleyicisi durumundadır.

-Eğirtmeç nedir, eğirtmeç?/ (eğirtmeç) (nt) Şu iplik eğiriller (ny)? “İplik eğirdikleri eğirtmeç mi?” (13/111) (Yeniceköy). Burada eksilteli bir anlatım vardır.

Darağın arkasında iplikler vardı şu ona ne derdiler? (11/183).

Onu da geçirdin iplikleri gön hususi yeri var şu çeken (11/188) (Mehmetçik).

Bağdılar gıçccaz da cığdıydı onun üsdüne (nt). O şu garga getirdiydi daha evelden (ny) “Kız, karganın daha önceden getirdiği şeyin üstüne çıktıydı” (TS3: 256). Burada ‘şu’ dolaylı tümleci nitelemektedir.

Aşağıdaki örneklerde ‘şu’ Türkçenin söz dizimine uygun olarak anlam ilgisi bulunan sıralı cümleleri birbirine bağlamış görünmektedir:

Yeñile öldü. A bu evimin yanında garşısında o boyalı ev var şu oraşda Ömerağa varıdı bizim kövli onun şeyini aldı, oğlunu aldı, aņgonisini aldıydı Beyiş. E öldü gitdi. “Yeni öldü, evimin karşısında boyalı evde oturan bizim köylü Ömer Ağa, Behiç O’nun torunuyla evlendi” (8/57) (Kalavaç).

*Bunnarı hellah ğarıları verdi, aha aha **şu** hellah ğarısı gelir köye onnar verdi.*
“Bunları köye gelen fellah kadınları verdi ” (8/332) (Kalavaç). Bu örnekte Hint-Avrupa dilleriyle Türkçenin söz dizimi birbirine karışmış görünmektedir. Beklenen biçim şudur: “Bunları hellah ğarıları verdi şu gelir köye.” Türkçenin yapısı gereği, gereksinme duymadığı bağlama ögesi gereksiz yere kullanılmıştır.

Nazmiye Çelebi'nin Kıbrıs Türk Ağzlarında Dil İzleri İlişkisi adlı doktor tezinde ‘hani’ ve ‘şu’nun ayrı ayrı kullanımını belirtmiştir. Derleme yaptığımız bölgelerde bu birimlerin bir arada kullanıldığı tespit edilmiştir:

*Onun için da **hani şu** biri yapar hiş ne dadına bakdım ne duzuna bakdım.* “Biri yaptığı zaman da ne tadına ne de tuzuna bakarım” (3/273) (Gaziköy).

*Da baña izin verdi; okuyacañ, keseceñ bir şey **şu hani** öyle bişey olur da okudullar falan edeller, ğurşun dökeller onnarı ben yapardım.* “Bana izin verdi (hocam) birisine bir şey olduğunda okuyup kurşun döküyüm, ben onları yapardım” (5/111) (Görneç).

Gerçekleşmemiş niyet olarak kalmış eylemler, ölçünlü dilde bir mastar öbeği ve çekimli eylemle karşılanırken Balalan’da diğer Kıbrıs Türk ağzlarında olduğu gibi mastarın yerini çekimli eylem almaktadır: *Bağ işginin fazla şeyi deyilim sigarayı kesemedig, çoğ dafa **niyetlendim keseyim*** “kesmeye niyetlendim”, *kesemem* (1/209) (Balalan).

*Mademki Doğu Akdeniz’de okudun **olmaz bilmeyesin*** “bilmemen olmaz, bilirsin” (1/273) (Balalan).

Görüldüğü gibi ölçünlü dilde mastarla anlatılan durum Balalan’da çekimli eylemle anlatılmaktadır.

3.4 Derleme Bölgelerimizin Söz Varlığı

Kıbrıs Türk ağızlarının ölçünlü dilden ayrıldığı en önemli noktalardan birisi de, söz varlığındaki farklılıklardır. Kıbrıs Türk ağızlarında kullanılan bazı sözcüklerin, (uçurgan, çebiş, türütmek, (y)ütmek,...) Dîvânü Lügati't-Türk'te geçtiği tespit edilmiştir (Gökçeoğlu, 2000: 10-16). Bunun yanında Rumca, Latince, İngilizce, İtalyanca sözcükler de bulunmaktadır. Kıbrıslı Türkler, Rumlarla karışık yaşadıkları dönemlerde Rumlara birçok sözcük vermiş onlardan da birçok sözcük almıştır. Bununla birlikte, ölçünlü dilde kullanılan bazı sözcüklere yeni anlamlar kazandırmış, ayrıca da yeni sözcükler üretmişlerdir. Örnekleyecek olursak; TDK'nin Türkçe Sözlüğü'nde, *at, eşek vb. hayvanların semerini veya eyerini bağlamak için göğsünden aşırılarak sıkılan yassı kemer* anlamında geçen 'kolan' sözcüğü 'golan' biçimine dönüşerek, KTA'da hem etek pantolon gibi giyeceklerle birlikte kullanılan 'kemer' anlamında hem de 'emniyet kemeri' anlamında kullanılmaktadır. Aynı şekilde TDK'nin Türkçe Sözlüğü'nde *Hava ve deniz taşıtlarında, taşıta istenilen yönü vermeye ve belirli bir doğrultuda götürmeye yarayan hareketli parça* olarak tanımlanan 'dümen' sözcüğü de KTA'da arabaların direksiyonu anlamında kullanılmaktadır. 'Yakmak' sözcüğünün ölçünlü dilde kullanılan anlamları dışında KTA'da "herhangi bir elektrikli aleti çalıştırmak" anlamı da vardır. Bir Kıbrıslı Türk konuşurken: *Yakdım serinliği pır pır esti, öyle uyudum,* "Vantilatörü açtım pır pır esti ancak o şekilde uyuyabildim" şeklinde bir cümle duymak çok olağandır. İtalyanca 'korna' sözcüğü yerine Türkçe olan 'boru' sözcüğü kullanılmaktadır. 'Boru' sözcüğü, ölçünlü dildeki anlamlarının dışında Kıbrıs Türk ağızlarında yeni bir anlam kazanmış oluyor. 'Kendi' dönüşlülük adılı, üçüncü tekil kişi zamiri (o) yerine de kullanılmaktadır: *Dut genni da gâçacağ yola* "Çocuğu tut

yola kaçacak”, *At genni çöpe da yaramaz bir işe*, “At o şişeyi çöpe, bir işe yaramıyor artık.” Bu şekilde örnekleri çoğaltmak mümkün, bunun dışında ölçünlü dilde kullanılan bazı sözcüklerin yerine KTA’da yeni sözcükler üretilmiştir: serinlik “vantilatör”, doğrultmacı “kaportacı” vb...

‘Buraşda’, ‘oraşda’, ‘nerişde’: Anadolu ağızlarında yazılı metinlerde rastlamadığımız bu birimler, Kıbrıs Türk ağızlarının söz varlığı açısından ayırıcı bir özelliğini oluşturmaktadır. Nurettin Demir’in, yapısını /ş/ türemesi ile açıkladığı bu sözcüklerde bir ç>ş değişimi aramak herhalde daha doğru olacaktır: bu+ra+çık+da>buraçığda>buraşığda>buraşıda>buraşda “burada”

Bu biçimlere geçiş biçimi olarak “*buracığa*” (7/86) (Hamitköy) örneğini gösterebiliriz. Yer yön bildiren bu sözcüklerde {+cIk}eki, bir varlığın küçüklüğünü değil mesafenin kısalığını göstermektedir.

Aşağıdaki örnek cümlemizde sözcük kendi etimolojisini kendisi vermektedir:

Aha buraşdaki bu hanımın buracıkdâ şimdi bir oğlu var (8/303) (Kalavaç).

Eski Anadolu Türkçesinde ‘bunda’ sözcüğü 1. buraya 2. burada (YTS. s: 40). anlamlarında geçmektedir. Kıbrıs Türk ağızlarında da bu çekimli gösterme adılı kişiyi değil yeri göstermektedir, ‘onda’ sözcüğü de aynı şekilde kullanılmaktadır: ‘*bunda*’ “burada”, ‘*onda*’ “orada”; *bundan* “buradan”

Yedi dâne. *Biri şeherde biri Yeñiceköy’de, obirleri bunda* “öbürleri burada” (5/87) (Görneç), *ondaymış fellah* (9/14) (Kalavaç). Türkiye Türkçesi’nde ise bu anlamı vermek için {+da} bulunma durum ekinden önce yön gösterme eki {+ra} da kullanılmaktadır.

{+cI} Ekinin Kullanımı:

Ölçünlü Türkçede {+cI}, addan ad türetme eki meslek adları yapan bir ektir. Kıbrıs Türk Ağzlarında bu ek meslek adı olan ‘çoban’ sözcüğüne de getirilmektedir: *çobancılığı* (9/73) (Kalavaç), (Far.) renc “sıkıntı” ve ber “çeken” “meşakkatli işte çalışan kimse”. Türkçede 1. Tarla, bağ, bahçe ve yapı işlerinde çalışan, taş, toprak taşımak kazmak vb. ağır işler yapan gündelikçi, ırgat. 2. Geçimini toprağı ekip biçerek sağlayan kimse, çiftçi (Ayverdi, 2010: 1021) anlamlarına gelen bu sözcüğe, Kıbrıs Türk ağzlarında fazladan bir addan ad türetme eki getirilmektedir. Sözcükte aynı zamanda ön seste r->n- değişimi görülmekte iç seste de /-n/ ünsüzü düşmektedir: rençber>neçber *neçbercilig* (3/36) (Gaziköy).

Türkçenin her döneminde her lehçesinde her ağzında olduğu gibi Kıbrıs Türk ağzlarında da, anlatımı güçlendirmek, sürekliliği ve sıklığı bildirmek, etkili anlatımı sağlamak, yeni bir kavramı da karşılamak üzere ikilemelere başvurulur. Derleme bölgelerimizde de ikilemeler karşımıza çıkmıştır:

Bitmez ki, yañgın mañgın da çıkmadıysa (1/376) (Balalan), *ev mev yıkıldı mıydı?* (Hamitköy), *pır pır* (Yeniceköy).

Biz bu çalışmamızda, Kıbrıs Türk ağzlarından derleme yapmış olduğumuz on bir yörenin kendi içindeki söz varlığı farklılıklarına değindik ve küçük bir liste şeklinde bu farklılıkları sıraladık. Bu sıralamayı yaparken de sözcüğün farklı biçiminin yanında köşeli ayraç içinde genel kullanım biçimini verdik, nerede kullanıldığını yay ayraç içinde belirterek sözcüğü tanımladık, yöresel kullanımından genel kullanımına, genel kullanımından yöresel kullanımına gönderme yaptık. Yüksek lisans tezi için verilen süre kapsamında tespit edebildiklerimizden

oluşturduğumuz bu sözcük listesi, geniş zamana yayabileceğimiz bir çalışmada daha da kabarcaktır.

Sözcük Listesi

argasdi (<Rum. Argasdis KTES) bir tür yabanî ot (Gaziköy)

ahçacık/ alçacık (genel)→güvercingözü

aşı (genel)→dımışkı

beleñ (Yeniceköy, Kalavaç) yüksekçe tepe

betmez (genel)→harnıp balı

buymak çok üşümek (Yeniceköy, Kalavaç)

çalgın [hırsız] reşit olmayıp da hırsızlık yapan (Baf)

çatlادira [yumurtaotu] (Piskobu/Yalova→Bostancı)→gırşavık

çörçörikya [ğullirikya] pekmezle kaynatılıp yapılan bir çeşit hamur tatlısı (Gaziköy)

dımışkı [aşı] (<Ar. Dimaşk ‘Şam şehrinin adı’ KTES) yabani olmayan, aşılı. Yabani olmayan ağaç, aşılı. (KTAS) (Balalan)

dibidatlı yenilebilen bir çeşit bitki yumrusu (Gaziköy)

dilihdi [ısbannah böreği] (<Rum./Yun. dilihtos/dilihtari KTES) yabani ıspanakla yapılan bir tür börek (Mağusa)

durgun (genel)→istiñga

ekmek tahdası (genel)→penevet

ğatsura (<Rum. Gatsura KTES)1. Kavrulmuş buğday (Gaziköy, Hamitköy) 2. Kızartılmış ekmek üzerine pekmez dökülerek yapılan bir tür tatlı(Baf→Paşaköy).

ğazayağı (genel)→mangalío

ğırşavık [yumurta otu, çatladıra] yumurtayla kızartılıp yenilen bir tür yabanî bitki (Görneç, Kalavaç, Yeniceköy).

gözubiçça [mişaro] evin duvarlarında gezen bir tür küçük kertenkele (Görneç, Yeniceköy, Kalavaç)

ğullirikya (genel)→çörçörikya

ğurkuda (genel)→koşmar

güvercingözü [ahçacık/alçacık] martta ortaya çıkan, beyaz küçük çiçekli, tohumları yenilebilen bir çeşit ot (Görneç, Yeniceköy, Kalavaç)→melişado (Bu sözcük Kıbrıs ağzı sözlüklerinde bulunmamıştır.)

harnıp balı [betmez] harup pekmezi (Baf→Paşaköy)

hırsız (genel)→çalgın

ısbanağ böreği (genel)→dilihdi

istiñga[durgun] esinti olmayan hava (Yeniceköy, Kalavaç, Gaziköy)

keçemene keçilerin memesini emen bir tür kertenkele (Yeniceköy, Baf)→sarça

koşmar[ğurkuda] duvar kertenkelesi (Yeniceköy, Kalavaç, Görneç)

lamli sapsız bıçak (Yeniceköy). Bu sözcük Kıbrıs Türk ağzı sözlüklerinde bulunmamıştır.

mangalío [gazayağı] turşusu ya da salatası yapılan yaprakları kaz ayağının şeklini andıran bir tür yabanî bitki (Baf)

mahrumdolması [yalancıdolma/yalançdolma] zeytinyağlı dolma (Gönyeli, Hamitköy)

melişado[ahçacık/alçacık] (Balalan)→**güvercingözü**, **ahçacık/alçacık**

memişa [yüz numara] tuvalet (Baf→Mağusa)

merdiven (genel)→sekmek

mişaro (genel)→gözubiçça

paneri [sele, sesta] kalemden yapılmış sele (Gaziköy) →sele→sesta

penevet [ekmek tahdası] (<Rum./Yun. Pinakoti KTES) ekmekleri fırına yerleştirmek için kullanılan alet (Baf→Paşaköy)

palamut→ pelit

pelit (<Ar. Ballüt KTES) çınar, meşe gibi ağaçların meyvesi (Baf→Paşaköy, Gaziköy)

sarça → keçemene (Balalan)

sekmek [merdiven] basamak (Yeniceköy)

sele [sesta] (Yeniceköy, Baf→Paşaköy, Hamitköy)→paneri→sesta

sesta (genel) (<Rum.cesda<İt.cesta<Lat.cista) (KTES)→paneri→sele

tepe (genel) →beleñ

topuzla- dövme (Baf→Hamitköy)

yalancıdolma/yalançdolma (genel)→mahrumdolması

yoğucu zarar verici, yok edici

yüz numara (genel)→memişa

yumurtaotu (genel)→ğırşavık→çatladi

Bu listede görüldüğü gibi derleme yaptığımız bölgelerden aynı kavram, değişik yörelerde değişik adlarla adlandırılabilir.

3.5 Baf Göçmenlerinin Ayırıcı Ağız Özellikleri

3.5.1 Sesle İlgili Özellikler

Baf göçmenlerinin ağızında, istek kipinin II. kişi çekimlerinde kişi ekinin son sesi /-n/ korunur:

İsderim bu akşam sen da gelesin diyyüne. “Bu akşam düğüne senin de gelmeni istiyorum” (Baf→Hamitköy).

Zaten yılan yani basmayasın genni şey etmeyesin ısırılmaz seni. “Yılanı rahatsız etmediğin sürece seni sokmaz” (1/373) (Balalan).

On bir yerleşim biriminin ses özelliklerini karşılaştırırken Yeniceköy, Kalavaç, Görneç, Gaziköy, Gönyeli, Bostancı ve Hamitköy yerlilerinin ağızlarında ise bu adıl kaynaklı kişi ekinin son sesinin damaksıllaştığını gördük. O nedenle, Baf ağızı için bu özelliği ayırıcı özellik olarak belirttik. Aynı özellik Balalan ve Mehmetçik ağızlarında da karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan Baf ağızı, Balalan ve Mehmetçik ağızlarıyla benzerlik göstermektedir.

Kıbrıs Türk ağızlarında genel olarak /ñ/ sesinin korunduğu görülür. Anadolu’da Batı grubu ağızlarında dil ucu diş eti /n/’sinin bazı sözcüklerde ve eklerde damak /ñ/’sine dönüştüğü görülür. Kıbrıs Türk ağızlarında ise Batı grubu ağızlarında /ñ/’ye dönüşen /n/ ünsüzleri korunur. Söz gelimi III. tekil kişi emir kipi eki hep {-sIn} biçimindedir: *...bir adam ikar “yıkar” elini yüzünü basar basar basar teee boşansın.* “Boşalana kadar bir adam elini yüzünü yıkar ve basar” (6/218) (Baf→Hamitköy).

Bu açıdan Baf göçmenlerinin ağızıyla Balalan ve Mehmetçik ağızları benzeşmektedir.

ñ>n Değişimi:

Baf ağızı /ñ/ değil /n/ tarafında olduğu için Tarihi Türk lehçelerinde eklerde görülen /ñ/ sesinin /n/’ye dönüştüğü görülmektedir. Diğer Kıbrıs Türk ağızlarında belirli geçmiş zaman ve koşul kipinde kullanılan iyelik kaynaklı II. tekil kişi eki, adıl kaynaklı II. tekil kişi ekinin kullanılması gereken çekimlerde de yer almaktadır. Geniş zamanın II. tekil kişi çekiminde zaman ekinin ünsüzü/-r/ erimekte ekin ünlüsü ile iyelik kaynaklı kişi eki kalmaktadır. Baf göçmenlerinin ağızında iyelik kaynaklı kişi eki /-ñ/’nin her zaman damaksıllığını kaybettiği görülmektedir (ñ>n):

Genel kullanım ‘yapañ’ biçimindedir. Baf’tan göçmen gelenlerin ağızında yapan “yapan” biçimini almıştır: yap-ar-ı-ñ>yapañ>yapañ>yapan “yaparsın”

Bu gadar geçirirdin pademi da yapan bulamacı, batırın içine da asan, sucuk deller. “Bademleri ipliğe geçirirsin, bulamacı yaparsın, sonra içine batırıp asarsın ona sucuk derler” (12/326) (Baf→Paşaköy).

Hamuru canım hamuru yoğururdun (12/102) (Baf→Paşaköy).

Eski Anadolu Türkçesinde belirli geçmiş zamanın yanında koşul kipi çekiminde de iyelik kaynaklı kişi eki kullanılır (Gülsevin, 2004:133). Bu kişi eki genel olarak Kıbrıs’ta Eski Anadolu Türkçesindeki gibidir; fakat Kıbrıs Türk ağızlarından Baf’tan gelen göçmenlerin ağızında, Balalan ve Mehmetçik köylerinde belirli geçmiş zaman ve koşul kipi çekimlerinde de ekin damaksıllığını yitirdiği görülür:

Toprağı var, o toprağı gomazsan doken da gider, olmaz. “Özel toprağı var onu koymazsan olmaz, dökersen gider” (6/228) (Baf→Hamitköy).

E bağları mesela ki şey ederdin da ğordun ğaynadırdın unu ğordun da yapardın köfder. “Bağları şey edersin (toplarsın), onları (üzümler) koyup kaynatırsın öyle yaparsın köfteri” (12/289) (Baf→Paşaköy).

Ğabaklıya da ğordun. “Kabaklı böreğe de koyardın” (12/300) (Baf→Paşaköy).

Mehmetcik’den geldiniz yoĝsa bu taraftan? “Mehmeçik’ten mi geldiniz yoksa bu taraftan mı” (1/379) (Balalan).

DAÜ’de okursan bilin gendini. “DAÜ’de okuyorsan bilirsın onu” (1/269) (Balalan).

Çoĝ yoĝurursan ekmeĝler çoĝ güzel olur (11/24) (Mehmetçik).

Sarardın ğordun seleye gendini hiş bişey olmazdı (11/54) (Mehmetçik).

E dökecen mayayı ğarışdıracan, yoĝuracan (11/22) (Mehmetçik).

buydayı kesen... (11/44) (Mehmetçik).

İsdersiniz siz da yapasınız? (11/49) (Mehmetçik).

Yapmazlardı ama bizim düyünlerde yapallardı, hatırlan “hatırlar mısın” *Afet Ayten Halan...* (10/48) (Baf→Gazimağusa). Baf göçmeni anne /ñ/’yi /n/’ye dönüştürürken Gazimağusa’da büyümüş olan kızı iyelik kaynaklı kişi eklerinden damak /ñ/’sini korumaktadır. Hatta adıl kaynaklı ikinci tekil kişi ekinde /n/’yi damaksıllaştırmaktadır: *Çünkü bir günde ekmeĝ zorundasıñ o bahceyi baĝı* (10/11) (Baf→Gazimağusa).

On yaşındaki çocuĝa sen visĝi vereceñ içsin (10/20) (Baf→Gazimağusa).

Baf göçmenlerinin aĝzında, belirli geçmiş zaman ve koşul kipi II. kişi çekimlerinde de ñ>n deĝişimi görülmektedir:

Çıkardın mesela buraştan da giderdin ta barikata ĝâvurudu... (12/38) (Baf→Paşaköy).

...taranalari yoğurun yoğurun mesela da topaklan ondan soğra durun da kesen kesen da doldurun selevleri da gon da gurudun (12/331) (Baf→Paşaköy).

İsdersan gel (Baf→Paşaköy).

KTA'da geniş zamanın, gelecek zaman ve belirsiz geçmiş zamanda adıl kaynaklı II. tekil kişi çekiminde iyelik kaynaklı kişi eki kullanılır; fakat Balalan'da ve Mehmetçik'te de Baf ağızında olduğu gibi iyelik kaynaklı kişi ekinin ünsüzü /-ñ/ damaksıllığını yitirir: +(I)ñ>+(I)n Çeken bize sesimizi da (1/33) (Balalan) çek-er-i-ñ>çekeñ>çeken "çekersin"

Güçüg domadez eken aha. (1/194) (Balalan) ek-er-i-ñ>ekeñ>eken "ekersin"

DAÜ'de okursan bilin gendini (1/269) (Balalan).

Yani o gadar sıcaktır dayanaman ovaya da gidesin da oruç dutasın, Allah affetsin (1/303), ... iş yapaman (1/315) (Balalan).

Baf göçmenlerinin ağızında da Balalan'daki gibi iyelik kaynaklı ikinci kişi ekleri damaksıllığını yitirir: ...hatırlan Afet beki da hatırlan sen daha güçüydün (10/64) (Baf→Gazimağusa). Çarşaf dokun, gömlek yapan (11/ 135) (Mehmetçik).

Ha şimdi, o gaynar suyunan gevşedecen onu, çevirecen gaynar suyunan çevirecen çevirecen te gevşesin öyle gararı olsun, bilir o madem şey etti. Ondan sonra iplikleri basacan içine (11/117) (Mehmetçik).

Türkçenin tarihi dönemlerinden beri damak /ñ/'li olan iyelik kaynaklı kişi ekleri de bu ağızlarda damaksıllığını yitirir:

Yok yahu eyiysan sıhatin eyiysa da ova işi şeyin yoksa, evde oturun dutan ama sıcak çoğ sıcaklara geldi (1/308) (Balalan).

Mademki Doğu Akdeniz'de okudun olmaz bilmeyesin (1/273) (Balalan).

Mehmetcik'den geldiniz yoğsa bu taraftan? (1/379) (Balalan).

Mehmetcik'den gördünüz, birkaç yerde yandı (1/381) (Balalan).

Hangısından isdersanız söyleyin yapısın yapar gıccaccığ (11/225) (Mehmetçik).

Baf ağzında ikinci çoğul kişi emir kipi ekinde de /ñ/>/n/ değişimi görülür:

olturuñ>oturuñ>oturun

Oturun yahu oturun (Baf→Hamitköy).

r>y Değişimi:

Batı grubu ağızlarında /r/ ünsüzü genellikle düşer. Kıbrıs Türk ağızlarında /r/'ler korunur. Bu durum yalnızca 'her' sözcüğünde görülür. Sözcüğün son sesinin eriyip yok olması nedeniyle gerideki ünlünün uzaması beklenir; ancak Kıbrıs Türk ağızları uzun ünlüyü kabul etmediği için bu düşen ünsüzün yerini /y/ ünsüzü almış olmalıdır. Bu sözcüğü söyleyen kaynak kişilerin /r/ sesini söyleyiş sorunu yoktur; Kıbrıs Türk ağızlarında da r>y değişimi başka bir örnekte görülmemiştir:

Hey birleri o incir bu gadarıdı o incirler (6/43) (Baf→Hamitköy).

Aynı biçim, Kalavaç'taki bir kaynak kişinin ağzında da görülmüştür:

Cavır "Rum" getirirdi Değirmenlik'ten hey bir domadez "her bir domates" bu gadar (Kalavaç).

/l/ Sesinin Ön Damak Sesine (Í) Dönüşmesi:

Kıbrıs Türk ağızlarında genel olarak 'kolá', 'lapsana' 'kanola' sözcüğünde bu duruma rastlanır; ancak Baf'tan göçmen gelenlerin ağzında ve göç yaşamamış olan Türk köyü Balalan'da, kalın sıradan ünlülerle de bu sesin kullanıldığını gözlemledik:

Davul davul (12/190) (Baf→Paşaköy).

Topladım salça yapacam (1/195) (Balalan).

Neler çekerdig olan (7/93) (Hamitköy).

/-k-/ Sesinin Gırtlak Patlayıcısına Dönüşmesi:

Özellikle ‘ekmek’ sözcüğünde bu durum gözlenmiştir:

...şey şu keserdik e'me'leri “ekmek” da gördük üsdüne. “Ekmekleri kesip üzerine koyardık” (12/109) (Baf→Paşaköy)

Penevet ki öyle uzundur da on däne e'me' “ekmek” keserdin... “Kestiğimiz ekmekleri üzerine koyduğumuz şey, penevettir” (12/124) (Baf→Paşaköy).

Ünsüz Uyumu: Kıbrıs Türk ağızlarında genelde ünsüz uyumu yoktur; ancak pilot bölgelerimiz arasında Baf'tan gelen göçmenlerde ve Balalan ile Mehmetçik köyünde, belirgin bir şekilde /-t/ ile biten eylemlere belirli geçmiş zaman ekinin ilk sesinin ötümsüzleştiği görülür:

Ġasaba'ya son daşındıydım Ġasaba'ya ama nasıl da gittiydim o zaman yahu. “Kasaba'ya taşındıydım, nasıl taşındıydım oraya hatırlamıyorum” (12/216) (Baf→Paşaköy).

Halanın olduydu Aytuma'da aldı gelini gitti enişden (10/86) (Baf→Gazimağusa).

Ne bileyim ben unuttum (10/117) (Baf→Gazimağusa).

Ben da üç sene ettim “yaşadım” orda, orda okudum liseyi geceleri serindir (1/299) (Balalan).

Yetmiş dörtde siz mükellef asger gittiydiniz? (1/65) (Balalan).

Varıdı oraşda bir furun “fırın” da şey etti, sen hatırlan onu? (11/35) (Mehmetçik).

Kıbrıs Türk ağızlarında yukarıda verdiğimiz örnekler dışında ünsüz uyumu yoktur: başga (8/213) (Hamitköy), isdeyen (8/121) (Kalavaç) sözcüklerinde /-g-/ ve /-d-/ sesi korunmaktadır. Önceki tonsuz ünsüzle benzeşmemektedir: baş+ga, iz+de->isde-

Kıbrıs Türk ağızlarında, özellikle Baf göçmenlerinin ağızında yönelme durumuna girmiş dönüşlülük adılının (kendi) birtakım ses değişimleri sonucunda ‘gē’ biçimini aldığı görülmektedir:

gē (genne) kendine>gendine>gennine>genine>genne>gene/geğe>gee>gē “kendine”

Oturduğu evi ben verdim gē da oturur (Baf→Paşaköy).

3.5.2 Yapıyla İlgili Özellik

{-la, -lla, -(y)lan, lan/-lan} Biçimbiriminin Kullanımı:

Derleme yapmış olduğumuz bölgeler içerisinde Baf’tan gelen göçmenlerin bir kısmının ağızında ‘ile’ ilgeci ünlü uyumuna uyarak {-la, -lla, -lan} biçiminde eklenmektedir. Musa Duman, bu birimin Kıbrıs Türk ağızlarında çok çeşitlilik gösterdiğini, genellikle ünlü uyumuna aykırı kullanılan -inan ~ -lan şeklinde kullanılmakla beraber nadiren de olsa ‘ile’ ve diğer şekillerle de çekimlendiğini belirtmektedir (2009: 48). Baf’tan Kuzey Kıbrıs’a göçenlerin ağızında, ayırıcı bir özellik olarak ‘ile’ ilgeci araç durum ekiyle kalıplaşıp kaynaşarak kalın ünlülü biçimiyle {-lan, -lan, -la} geçmektedir.

Yeşil melek da ağzına söngeri gor, tabii anaylan kızın bundan haberleri yok. “Yeşil melek de ağzına süngerini koyar, tabii anneyle kızın bundan haberi yok” (Atılğan,1966:15).

Ben entariyi paraylan satmam, yeşil meleyi verirsiniz bir gece gendiynan yatayım size entariyi veririm (Atılğan,1966:15).

Gızı böyüyünce isdedi evlendirsin gendini (kızını), bütün memlekete haber saldı bütün gençler toplanacak sarayın önünden geçecek, kız kimi beyenirsa “beğenirse” elmayı onun başına atacak ve onunula gızı evlendirecek (Atılğan, 1966: 16).

El ipiyla güyuya enmek “inmek” (Atılğan, 1966: 30).

*Öyle ğarışık oturmazdık ğâvurlar**ıla** ğüneyde...* (12/29) (Baf→Paşaköy).

*Babam**ıla** çok dans etdig...*(10/24) (Baf→Gazimağusa).

‘O’ adılının tamlayan durumuna girmiş biçiminde tamlayan durum ekinin son sesi /-ñ/, /-y/’ye dönüşmektedir. Onuñ ile>onuñ ıla>onuñla>**onuyla** “onunla” (10/32) (Baf→Gazimağusa).

Mehmetçik’te ise bu biçim “onuynan” biçimine dönüşmektedir: ...*onu alın da onu**ynan** yıkan* (11/269) (Mehmetçik).

Ünsüzle biten sözcüğe ‘ile’ ilgeci doğrudan getirilmekte ilk ses korunmakla birlikte son ses kalınlaşmaktadır: *eşimiz**ıla*** “eşimizle” (10/33), *ğelin**ıla*** (10/77) (Baf→Gazimağusa).

Bunun yanında çok uzun yıllar önce Baf’tan (1952) adanın kuzeyine göç etmiş olan kaynak kişilerin ağzında bu biçim gerileyici ünsüz benzeşmesine uğrayarak {-I(nan)} biçiminde kullanılmaktadır:

*Ama eliñ**inan** eliñ**inan** böyle ova ova ova ova pambuğ gibin olurdu* (6/261) (Baf→Hamitköy).

‘ile’ ilgecinin {+(I)n} araç durum ekiyle kalıplaşmış kaynaşmış biçimi kendisinden önceki ada eklenir {+ilen} biçimi gerileyici ünsüz benzeşmesiyle {+inen} biçimini alır; ancak ikinci ünlü Balalan’da ünlü uyumuna aykırı olarak kalınlaşır: benim ile+n>beniminen>*beniminan* “benimle” (1/26) (Balalan). Bu biçim yanında ile+n>ilan biçiminde de kullanılır, Balalan’da yaygın kullanılan biçim de budur: *Az önce Mağusa’dan ğız**ıla** ğonuşdum damad**ıla*** “bizde ateş yağar” der (1/147) (Balalan).

*Ya ava gideriğ takkadağ tufe**yla** vururuğ yahut da deyneg varsa deyne**yla*** (1/356) (Balalan).

Kıbrıs Türk ağızlarının genelinde ise ekleşmiş olan bu ilgeç {+Inan, +nan, } biçiminde kullanılmaktadır:

Çamaşırı tokucunan döverdim (5/6) (Görneç).

Az sıcak bir da gaynar su dökerdig deylim bugün yaparig onu yarın sabah alırdıg o külü üsdünden çapıdınan, alırdıg gat gat gördüğü daşın üsdüne verirdig tokucu “vururdük tokucu”, dövereg ikardıg sabıninan (5/12) (Görneç).

Yumurtaynan gavururduñ (2/80) (Limasol→Bostancı).

Ayrelliyi “kuşkonmaz” ben Mehmed’inan nişan olduğumda gördüm (3/73) (Gaziköy).

Arpa ekmeyi da buğdayınan garışığ, yaa (7/41) (Hamitköy).

Tek bir popaz otururmuş aylesiyenan (9/39) (Kalavaç).

Dörd ayakcaynan (11/136) (Mehmetçik).

Dutan elininan açan ipligleri (11/229) (Mehmetçik).

Akrabayıg, bunuyenan iki gardaş çocuğudullar. Yaaa akrabayıg Keziban Abañinan (13/30) (Yeniceköy).

3.5.3 Baf Ağızının Söz Dizimi İle İlgili Ayırıcı Özelliği

‘Ki’ Bağlacı İle Kurulan Cümleler

Ki, Farsça bağlama edatıdır. Hint-Avrupa dilleri ailesinin bir üyesi olan Farsçada *ki*’li cümleler söz diziminde çok önemlidir. *Ki*’li yapılar onuncu yüzyıldan, Orta Türkçe döneminden itibaren Farsça’dan Türkçe’ye girmeye başlamıştır (Eker, 2006: 483).

Karahan’ın da belirttiği gibi, bu yapı içinde yer alan yardımcı cümle, genellikle ana cümleyi nesne ve zarf göreviyle tamamlar. Ana cümle başta, yardımcı cümle sonda bulunur. Bu sıralanış Türk cümle yapısına aykırıdır. Bazı ‘*ki*’li bağlı

cümlelerde yardımcı cümle başta, ana cümle sonda yer alır. Türkçenin yapısına uygun olan bu sıralanışta, yardımcı cümle ile ana cümle genellikle sebep sonuç ilişkisi ile birbirine bağlanmaktadır. Bu yapıda yardımcı cümle zarf görevi yapar (1998: 64).

Yukarıda belirtildiği gibi cümle bağlayıcısı olarak ‘şu’ Kıbrıs Türk ağzlarında çok sık görülmektedir. Derleme bölgelerimizin diğerlerinde de genellikle ‘şu’nun kullanıldığı görülmüştür. Baf göçmenlerinin ağzında ise çoğunlukla ‘şu’nun yerini ‘ki’ bağlacının aldığı dikkatleri çekmektedir.

‘ki’ bağlacı niteleyenle niteleneni birbirine bağlar:

O elbisemi beyenmedi o gün ki géydim “O, o gün giydiğim elbisemi beğenmedi” (10/132) (Baf→Gazimağusa) ‘Ki’den sonraki cümle ana cümlenin nesnesini nitelemektedir. ‘ki’ burada bağlaçtır, ilgi eki değildir çünkü vurgu ‘gün’ sözcüğü üzerindedir.

Bazı şeyleri söylerim da “nedir bu ki söylen bize” der. “...bize söylediğin şey nedir der” (10/119) (Baf→Gazimağusa). Bu örneğimizde ‘ki’, ölçünlü dilde olduğu gibi yan cümleyi ana cümleye bağlamaktadır.

Ya, buyday ki herse yapacaklardı, hatırlan Afet beki da hatırlan sen daha güçüydün. “Herse yapacakları buğdayı hatırlıyor musun Afet, küçüktün ama belki hatırlarsın” (10/64) (Baf→Gazimağusa) . ‘Ki’den sonraki kısım ana cümlenin nesnesini nitelemektedir.

Şimdi ki çekemez herkes (10/108) (Baf→Gazimağusa). Burada ‘ki’ belirteç tümlecini yükleme bağlamaktadır.

O ki Rumlar burda yaşallardı onnarınan öyle arañızda husumet olurdu? “Rumlar burada yaşarken onlarla aranızda husumet olur muydu?” (3/43) (Hamitköy). Burada ‘o ki’ tam olarak ‘o şu’yu karşılamaktadır.

...Bizde dedi diüün peylenirdi aylar öncesinden dedi, diüünü peyleñ o ki fotorafını gösderdim size bugün (10/96) (Hamitköy).

Yedi gişi bundan gidmiş yedi gişi üş da Rum, şindi ki Guverta var ya o suyun çıktığı yer... (9/88) (Kalavaç).

O dereye ki enerdik rahmetlik bubamıla da şey ederdik hayvannarı da ikardık genneri eyya, çekerdik ayağından atardık içine ğaldırırđık ovarđık ğarnını üsdünü (12/282) (Baf→Paşaköy) ‘ki’ burada sadece öğeleri birbirine bağlıyor, cümledeki öğeleri Türkçenin söz dizimine uygun olarak dizilmiştir.

E bağları mesela ki şey ederdin da ğordun ğaynadırdın unu ğordun da yapardın köfder. “Bağları mesela şey ederdin koyup kaynatırdın da yapardın” (12/289) (Baf→Paşaköy).

Bizim otcuklar başğa marahuya gene marahacık ki ğon ğabaklıya da ğordun. “Bizim topladığımız otlar başka, maraha vardı kabaklı böreĝe de koyardık” (12/300) (Baf→Paşaköy).

...badadeze da badadez sulu gene ki yapacan gene keserdik. “Sulu patates yemeĝine de koyardık” (12/309) (Baf→Paşaköy).

Kimidi ki geldi ydi bize gene? “Kimidi yine bize gelen” (12/5) (Baf→Paşaköy).

Ben geldiĝimde bura çocuklarım ğüçüĝdü ki getirdim genleri, eyya. “Buraya geldiĝimde çocuklarım küçüktü” (12/30) (Baf→Paşaköy).

Firusa dellerdi ki bir köyleri vardı ki öyle yakınıdı. “Firusa adında yakın bir köyleri vardı.” (12/39) (Baf→Paşaköy).

Tabii varıdı ya. Sıcak zaman tabii göyunnara da. Şey ederdik zamanı ki kırkarduñ genneri “koyunları” gışda tüyleriylaydı yazda gelirdi yaz kırkardık kırkardı atalarımız, eyya (12/68) (Baf→Paşaköy). ‘ki’den sonraki kısım zaman belirtecini niteliyor.

Evleri ki oturur ben otururdum da verdim oğluma. “Oturdıkları evde ben otururdum da oğluma verdim” (12/117) (Baf→Paşaköy). ‘ki’den sonraki kısım evi niteliyor.

Penevet ki öyle uzundur da on däne e‘me’ “ekmek” keserdin bu gadar bu gadar da gordun üsdüne (12/124) (Baf→Paşaköy). Burada ‘ki’, peneveti açıklama sözleri ile peneveti birbirine bağıyor.

Ondan ki geldim Güney‘den da oturdum çocuğlarım öyle güçük da evlendirdim da şey ettim... “Oradan (Güneyden) geldiğimde çocuklarım küçüktü, ondan sonra evlendirdim” (12/134) (Baf→Paşaköy). ‘ki’den sonraki kısım dolaylı tümleci niteliyor.

Yoğudu e‘me’ “ekmek” alasin ya o zamannar düñür hanım ki geldik, eyya. “Geldiğim zamanlarda ekme satılmıyordu” (12/136) (Baf→Paşaköy). ‘ki’ zarf tümleciyle zarf tümlecinin niteleyenini birbirine bağıyor.

...Güney‘de yol da, yol da böyle aşşadan da dere ki geçerdı. “Aşağıda derenin geçtiği yerde yol vardı. (12/141) (Baf→Paşaköy). ‘ki’ özne ile öznenin niteleyenini birbirine bağıyor.

Aldım aldım, benim evler ki aldım eyydiler yeñiydiler. “Benim aldığım evler iyi durumdaydı, yeniydi” (12/241) (Baf→Paşaköy). ‘ki’ özne ile yüklemi birbirine bağıyor.

Partilere şey verir ki bir reng gelsin seçimlere, reng gelsin. “Seçimlere renk gelmesi için partilere şey (para) verir” (6/124) (Hamitköy). ‘ki’den sonraki yan cümle ana cümlenin belirteci durumundadır çünkü neden bildirmektedir.

3.6 Limasol Göçmenlerin Ayırıcı Ağız Özellikleri

3.6.1 Sesle İlgili Özellikler

/k-/>/g-/ Değişimi:

Kıbrıs Türk ağızlarında ‘kendi’ dönüşlülük adında genel olarak, ilk seste k>g değişimi görülür. Bunun yanında Limasol göçmenlerinin ağızında sözcükteki ses değişimleri sonucunda sözcük ‘geyi’ biçimini almaktadır: *genne>geye>geyi*
Çabucakdan alırım sa geyi (GC:16) (Limasol).

Ünlü Genişlemesi:

Limasol göçmenlerinin ağızında görülen bir durumdur:

tanaşañ “tanışasın” (YYL:23) (Limasol).

Neyisa barandığ “barındık” (Limasol→Bostancı).

İç Seste /-r-/ Düşmesi:

Limasol göçmenlerinin ağızında belirgin olarak “bırakmak” sözcüğünde bu durumu gözlemledik: *birakdın>biakdın>bakdın* “bıraktın”

Bakdiñ “bıraktın” *onda Zehra’da güççukları?* (Limasol→Bostancı).

Babañi bakdiñ “bıraktın” *evde?* (Limasol→Bostancı).

Tuğkan bak “bırak” *onu evde da gelinca oynañ* (Limasol→Bostancı).

f>h Değişimi:

On bir yerleşim biriminin ağızlarının ses özelliklerini karşılaştırdığımız bölümde de belirttiğimiz gibi, Kıbrıs Türk ağızlarında f>h değişimi belirli sözcüklerde görülmektedir; ancak bu değişimin görüldüğü sözcük sayısı Limasol göçmenlerinin ağızında artmaktadır.

O tarahdan “tarafan” geldiñiz? (Limasol→Bostancı).

Musa Çavuş halan hılan “falan filan” (YYL: 27) (Limasol).

ora taraha “tarafa” (YYL: 27) (Limasol).

Hurunu “fırını” yakacayık (GC: 5) (Limasol).

Söyle bakalım ehendiye “efendiye” (YYL: 72) (Limasol).

(Ar.) fırsat>hursant “fırsat”

... bunu hursant bilir (YYL: 12) (Limasol).

Hurunu “fırını” yakacayık (GC:5) (Limasol).

Ne Baha “Baf’a” gaçabilin, ne da Leymosunnara (GC: 61) (Limasol).

O tarahlardan “tarablardan” eşgerdi “göründü” (GC:61) (Limasol).

3.6.2 Yapıyla İlgili Ayırıcı Özellik

İstek Kipinin Durumu:

Eski Anadolu Türkçesinde istek kipi II. tekil kişi çekimi adıl kaynaklı kişi ekiyle yapılmış, /-(y)A-sIn/ biçiminde kullanılmıştır (Gülsevin, 2004:132). KTA’da genelde bu adıl kaynaklı kişi ekinin son sesi /-ñ/’ye dönüşürken, Limasol ağızında bu çekim iyelik kaynaklı kişi ekiyle sağlanmakta, /-A-ñ/ biçiminde kullanılmaktadır:

İsderim bu akşam bize gelesiñ (Hamitköy).

Keseceyim böyle güçük güçük da yeyeñ. “Böyle küçük küçük keseceğim sana da yiyessin” (Limasol→Bostancı).

Dur getireyim saña da koklanañ. “Getireyim sana da koklanasın” (Limasol→Bostancı).

İnsannar da ammaydı yahu, anañ “annen” göreceydi seni mesela iki laf edeñ “edesin” *nikâhluñınan nolacaydı aha seniñ nikâhlıñdır (2/69)* (Limasol→Bostancı).

Öyle güzeldi o koltuklarım gıymazdıñ oturañ üslerne (Limasol→Bostancı).

Hade da gideñ “gidesin” *sen atla Vreçça, Pendalya, Panaya'ya...(YYL: 24)* (Limasol).

Ben da zapdiyeyi yollarım Panaya tarahlarına “tarahlarına” ki sen o taraha gitmeyeñ “gitmeyessin” *dedi Rum çoban (YYL: 27)* (Limasol).

Lam cimi övredeñ “öğretesin” *ona (YYL: 10)* (Limasol).

Baf'tan göçmen gelen kaynak kişilerimizden birinde de bu kullanıma rastlanmıştır; ancak bu kullanım Limasol göçmenlerinin ağızında daha yaygındır:

Dedi bağa gelirsan dedi bağa, öyle géyineñ da geleñ. “Geleceğin zaman, öyle giyinesin de gelesin dedi bana” (10/131) (Baf→Gazimağusa).

Vay hasba çıkarañ (Baf→Gazimağusa).

Sabahdan padişahın oğlu gıkadı anasına dedi: Giden “gidesin” *bu göcağarının gızını Allah'ın emrine isdeyen* “isteyesin” (Atılgan, 1966:13).

Bu kullanım, şimdiye kadar Kıbrıs Türk ağızlarıyla ilgili yapılmış olan çalışmalarda gözden kaçmıştır.

3.7 Göç Yaşamamış Olan Türk Köylerine Özgü Birkaç Özellik

3.7.1 Sesle İlgili Özellikler

-y->-ğ- Değişimi:

Koruyucu /y/ ünsüzünün yerini /ğ/ alır: buraya>burağa (Gaziköy).

Her gün biri beni orağa “oraya” götürmez ya. Ben yalnız orağa “oraya” mı gidecem? (8/410) (Kalavaç)

Aha şimdi depo yapallar tepeye burağa “buraya” (5/108) (Görneç).

Biz burağa “buraya” Kıbrız’a Osmanlı’dan geldig, Osmanlı getirdi (9/5) (Kalavaç).

... orağa “oraya” yerleşmiş (9/44) (Kalavaç).

Ġadın geldi burağa (Yeniceköy).

Gelirmiş burağa da (Kalavaç→Yeniceköy).

t>ğ Değişimi:

Derleme bölgelerimizde Görneç ve Gaziköy’de “sıtma” sözcüğünde ünsüz değişmesi vardır: ısıtma >sıtma>sıkma>sığma

Evet, üşütme dutardı, sığma dutdu dellerdi (5/155) (Görneç).

Sığma vardı esgiden (Gaziköy).

İç Seste /-k-/ Ünsüzünün Korunması:

Kıbrıs Türk ağızlarında aşırı bir tonlulaşma vardır; ancak Yeniceköy ve Kalavaç’taki kaynak kişilerimizin ağızında iç seste /-k-/ ünsüzünün korunduğu görülmüştür:

On yaş büyüküdü o benden (Yeniceköy).

Yokudu evelden hiş bişey (Kalavaç).

Kalavaç ve Yeniceköy’de ‘büyük’ ve ‘yok’ sözcükleri ek eylemle kullanıldığında /k/ ünsüzü iki ünlü arasında kalsa da tonlulaşıp sızıcılaşıma görülmemesine rağmen, başka sözcüklerde bu söyleyişe rastlanmıştır: ‘lakap’ sözcüğünde ara seste kalan /-k-/ ünsüzü, /-g-/ üzerinden /-ğ-/’ye dönüşmüştür: (Ar.) laķab>lakap>lağab>lağab (9/44) (Kalavaç).

Çocuk i+di+m>çocuğudum>çocuğudum>çocuğdum (9/159) (Kalavaç).

3.7.2 Yapıyla İlgili Özellik

“İle” ilgecinin araç durum eki ile birlikte eklediğini Kıbrıs Türk ağızlarının genel özelliklerinde belirtmiştik. Rumlarla iç içe yaşamayan Türk köylerinin ağızında bu yapının {-dik} ortaç ekinden sonra gelerek, genel işlevinden farklı olarak araç değil de, eylemin gerçekleşmeye başladığı zamanı anlatmak amacıyla kullanıldığı görülmüştür.

kesil-dik+i ile+n>kesildiğiynan “kesildiği zaman”

Elektrik kesildiğiynan “kesildiği zaman” *yakarım onu* (Gaziköy).

O eridiğinan “eriyince” *o suyun içine bırağır başından şop derdi, ahıllardı o şeyi ne resim çıkdı, nerden görkdü...* (5/115) (Görneç).

Yumuşadıynan “yumuşayınca” *çıkardığ görduğ* (5/67) (Görneç).

3.7.3 Göç Yaşamamış Olan Türk Köylerinin Kendi Aralarındaki Ayırıcı

Birkaç Ağız Özelliği

3.7.3.1 Yeniceköy

{+gil} Ekinin Kullanımı:

Nazmiye Çelebi doktora tezinde 2.2.1.1 çokluk eki bölümünde, “Kıbrıs Türk ağızlarında aile ve akrabalık bildiren ek kullanılmamakta, bunun yerine çokluk eki – lAr kullanılmaktadır.” demektedir (2010: 96). Derlemelerimiz sırasında bu ekin,

Anadolu ağızlarındaki gibi Kıbrıs Türk ağızlarından Yeniceköy ve Gönyeli’de kullanıldığını tespit etmiş bulunmaktayız. Bir aileye bağlı olduklarını gösteren addan ad türeten {+gil} eki tek başına ve ölçünlü dilde {+gil}’in yerini tutan {+ler} ekiyle birlikte kullanılmıştır. Ölçünlü dilde bitki ve hayvan adlarında (baklagiller, kedigiller) görülen bu kullanım, kişi adlarıyla birlikte de görülmektedir:

Kezibangillere gitdig. “Kezibanlara gittik” (Yeniceköy).

Annemgil bezden dokurmuş géyellermiş “giyerlermiş” (Yeniceköy).

Deyzemgiller geldi (Gönyeli).

Derleme yapmış olduğumuz bölgelerden Gönyeli ve Yeniceköy ağızlarının dışında {+gil} ekine rastlanmamıştır:

...annemler büyükler da evde galırdı. (10/10) (Baf→Mağusa).

Şimdiki Zaman Eki {-yor}’un Kullanımı:

Kıbrıs Türk ağızlarında sıklıkla şimdiki zaman eki yerine geniş zaman eki kullanılırken Kalavaç’tan Yeniceköy’e gelmiş olan bir kaynak kişimizin ağzında, bu ekin yerine geniş zaman ekinin kullanıldığına rastlamadık:

Ne demiş kına gecesi yapıyorsuñuz? (Kalavaç→Yeniceköy).

Al deyor baña (Yeniceköy).

Tahtalı köye gidiyoruğ (Yeniceköy).

3.7.3.2 Görneç

Addan Ad Türetme Eki {+cağız/+ceğiz}'ın Kullanımı:

Bu ek genel olarak Kıbrıs Türk ağızlarında “kız” sözcüğüne getirilerek sevgi ve şefkat ifadesi olarak “gıççağaz” sözcüğünde ve azlık bildiren “birceğez” sözcüğünde görülmektedir: *Duymadıñ, bicēzi* “birisi” *annatmadı?* (Hamitköy). Ancak; bu ekin Görneç, Yeniceköy ve Kalavaç'ta sadece insanın kendisine değil, herhangi bir parçasının adına veya bir nesnenin adına da getirildiği görülmüştür:

Goluna bağlardı uccāzını keserdi, o ipliğin o yedi dāne düyüm atardı, uccāzını keserdi bir çîñgıcığ yakardı ucunu usulca tıffadağ deyirirdi elcēzinin arkasına ya golcāzına, çocuğ eyi olurdu “Koluna bağlar ucunu keserdi o ipliğin yedi tane düğüm atıp keserdi çok azıcık yakıp çocuğun elciğine ya da kolcuğuna değdirirdi, çocuk iyileşirdi” (5/127) (Görneç).

Kıbrıs Türk ağızlarında bu örnek cümlelerdeki ‘uccāzını’ yerine ‘uccuğnu’, ‘elcēzinin’ yerine ‘elciğinin’, ‘golcāzına’ yerine ‘golcuna’ biçimi beklenirdi.

Napayım, yannız insanım üstcağazımı çıkarır aha ileğen oraşda gaz ocağında gızdırırım bu çalılardan yakmam bile hiç. “Ne yapayım yalnız yaşayan bir insanım, kıyafetlerimi çıkarır oradaki leğende yıkarım, suyu gaz ocağında ısıtırım, buradaki çalılardan hiç yakmam” (8/475) (Kalavaç).

Yoğ yoğ rahatım, yalnız da galırım gızım evcēzimde yatır gakarım... “Rahatım, kızım evimde yalnız kalırım” (13/21) (Yeniceköy).

Sucāz keser (14/25) (Yeniceköy).

Böyle gulübecik varıdı, Sinekci Ömer derlerdi o adama, “be çocuğlar dedi bu evceğezi “evciği” *yıkıñ” dedi* (9/30) (Kalavaç).

3.7.3.3 Gönyeli

Gelecek Zaman Eki {-acak-/ecek}'in Kullanımı:

Kıbrıs Türk ağızlarından pilot bölgelerimiz içerisinde olan Gönyeli'de gelecek zaman ekinin genellikle I. kişilerle çekiminde {-acım/-ecim} biçimi kullanılmaktadır: -AcAk-Im>-acağım>-acağım>-acım>-acım/-ecim Gönyeli ağızı ile kaleme alınmış olan yazılı eserlerde görmüş olduğumuz bu durumu canlı kaynaklardan da teyit etmiş bulunmaktayız:

Gelecig, yapacığ,... (Gönyeli).

Beraber götürecim (TS1: 74).

Sağa bir verirsam ona iki verecim (TS1: 80).

Bir gaz yollaycım da eyi ütüle, demiş (TS1: 82).

-Gidecig (TS3: 89).

“Ay ana ben gömşuya gidecim” (Gökçeoğlu, 2009:300).

Mustafa Gökçeoğlu'ndan almış olduğumuz bilgilere göre, Gönyeli ağızında da Yeniceköy'de olduğu gibi aile ve akrabalık bildiren {+gil} eki kullanılmaktadır: (Ayrıca Bkz. Yeniceköy'ün Ayırıcı Ağız Özellikleri)

Ses bilimsel düzeyde ölçüt olarak kullandığımız /ñ/ ve /n/ konusunda Mehmetçik ve Balalan ağızları, Baf ağızı yanında yer almaktadır. Söz dizimi ve söz varlığı açısından ise diğer ağızlarla benzerlik göstermektedir.

SONUÇ

16. yüzyıldan beri bu Ada'da varlığını sürdüren Kıbrıs Türklerinin dilleri, Eski Anadolu Türkçesinin izlerini taşımakla birlikte yaklaşık beş yüz yıllık bir süre içinde doğal olarak yaşadığı coğrafyaya, içinde bulunduğu ortama göre gelişim göstermiş ve birtakım değişimlere uğramıştır. Dolayısıyla Anadolu ağızlarıyla benzeşen yanları yanında farklı yanların olduğu da görülmektedir. Ada'ya göçmen olarak Anadolu'nun birçok yerinden insan iskân edildiği de göz önünde bulundurulunca burada farklı ağız özelliklerinin ortaya çıkabileceği rahatlıkla söylenebilir. Tarihî kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre, Anadolu'nun değişik bölge ve yörelerinden Kıbrıs'a Türklerin getirilip yerleştirilmesi nedeniyle etnik yapıda bir çeşitlilik vardır; ancak Ada'da çok çeşitli bölgelerden gelmelerine rağmen, Anadolu ağızlarından apayrı bir ağız grubu oluşturacak denli farklı özellikler taşıyan bir ağızla karşılaşmamaktayız. Kıbrıs Türklerinin bütün yörelerinin ortak kullandığı ses, yapı, söz varlığı ve söz dizimi özelliklerinin bulunması doğal. Bu özellikler Kıbrıs Türk ağızlarının belirleyici özelliklerini oluşturur. Bu ortak belirleyici ağız özellikleri yanında yöreden yöreye bir alt ağız grubu oluşturabilecek daha çok ses ve yapıyla ilgili farklılıklar da görülmüştür. Bu farklılıklar gözetilerek çalışmamızda pilot bölge olarak Balalan, Mehmetçik, Gazimağusa (Baf göçmeni), Gaziköy, Görneç, Kalavaç, Yeniceköy, Paşaköy (Baf göçmeni), Hamitköy (Baf göçmeni), Gönyeli ve Bostancı (Limasol göçmeni) seçilmiştir. Pilot bölgelerimiz içerisindeki Görneç, Kalavaç, Yeniceköy, Mehmetçik ve Lapithyou (Baf), Anadolu'dan 1572 yılında ilk gelen yörüklerin yerleştirildiği bölgeler arasındadır. Buraya gelen yörükler

arasında da elbette oba, oymak ve aşiret farklılıkları bulunacaktır; fakat Anadolu'ya yayılan Oğuz boylarından hangisinin olduğunu tespit etmek mümkün görünmemektedir.

Aynı şekilde Balalan, Gönyeli ve Gaziköy de hiç göç yaşamamış bölgeler arasında yer almaktadır.

Bostancı'daki kaynak kişilerimiz, Limasol kazasına bağlı Piskobu (Yalova)'dan göçmen gelenlerdendir. Gazimağusa ve Paşaköy'deki kaynak kişilerimiz ile Hamitköy'deki kaynak kişilerin bir kısmını da Baf kazasına bağlı köylerden göçmen gelenler oluşturmaktadır. Bu bölgeler, Rumlarla daha sıkı ilişkiler içinde yaşamış olan bölgelerdir. Bu durumda seçtiğimiz yörelerden topladığımız verilere dayanarak belirlediğimiz ses, yapı, söz varlığı ve söz dizimi özelliklerine bakarak Kıbrıs Türk ağızlarının üç ana gruba ayrılabilceğini söyleyebiliriz:

I. Ağız Grubu

Bu grubu Görneç, Yeniceköy, Kalavaç, Gaziköy, Gönyeli ve Hamitköy yerlileri oluşturmaktadır. Bu yörelerde istek kipinin ikinci kişi çekimlerinde, ikinci kişi eki olarak {-A-sİñ} kullanılmaktadır: gelesiñ, yapasıñ,...

Bunun yanında şart kipi ve belirli geçmiş zamanın dışındaki çekimlerde de adıl kaynaklı kişi eklerinin yerini iyelik kaynaklı kişi ekleri almaktadır: bilirsİñiz (4/10), *ğoñ* “koyarsın” (5/71). Ölçüt olarak ses özellikleri göz önünde bulundurulduğunda bu grup /ñ/ yanındadır.

I. Ağız grubunun altında Yeniceköy ve Gönyeli ayrı bir alt grup oluşturmaktadır: Kıbrıs Türk ağızlarının genelinde çokluk eki {+lAr} kullanılırken, bu iki yörede aynı aileye bağlılığı bildiren addan ad türetme eki {+gil} kullanılmaktadır: *Annemgil bezden dokurmuş géyellermiş* (Yeniceköy), *Deyzemgil*

geldi (Gönyeli) Bu iki köy arasında ise gelecek zaman 1. kişi çekimlerinde farklılık görülmektedir: *Yarın gidecem, beraber gideceyim* (Yeniceköy), *Beraber götürecim* (TS 1: 74), *Gideciğ* (TS3: 89)

Bu durumda bu yöreler, I. Ağız grubunun altında ikinci dereceden alt ağız grubu oluşturacaktır.

II. Ağız Grubu

Bu grubu Baf göçmenlerinin ağızı oluşturmaktadır. Derleme yaptığımız kaynak kişiler Baf'tan Gazimağusa'ya, Paşaköy'e ve Hamitköy'e göçmen gelenlerdendir.

Bu ağız grubunda istek kipinin ikinci kişi çekimlerinde, ikinci kişi eki olarak {-A-sIn} kullanılmaktadır: *gelesiñ, yapasıñ* (Baf→Paşaköy), *oturasın, alasin* (Baf→Gazimağusa). Baf göçmenlerinin ağzının yanında Mehmetçik ve Balalan ağızları da /n/ yanındadır.

Sadece Baf göçmenlerinin ağzında değil, derleme bölgelerimizden Balalan ve Mehmetçik'te de istek kipi ikinci kişi ekinde de son ses /-n/ korunmakta bu yöreler de II. Ağız grubu altında ikinci dereceden alt ağız grubu oluşturmaktadır:

Mademki Doğu Akdeniz'de okudun olmaz bilmeyesin (1/273) (Balalan).

Zâten yılan yani basmayasın genni şey etmeyesin ısırmaz seni. (1/373) (Balalan).

İsdersiniz siz da yapasınız? (11/49) (Mehmetçik).

...o darağı goycan da goyasın tezgâhın içine da dokuyasın (11/157) (Mehmetçik).

II. Ağız grubunun en belirgin diğer özelliği olarak söz diziminde 'şu'nun yerine 'ki' bağlacının kullanılmasını vermek mümkündür: "*Kimidi ki geldiği bize gene?*" (12/5), "*Evleri ki oturur ben otururdum da verdim oğluma*" (12/117), "*Ya, buyday ki herse yapacaklardı...*" (10/64).

Bu grubun I. Ağız grubundan ayrılan yanı, Türkçenin tarihî dönemlerinde damak /ñ/'si ile geçen eklerde damak /ñ/'sinin dil ucu diş eti /n/'sine dönüşmesidir. Adıl kaynaklı ikinci kişi ekleri yerine kullanılan eklerde de damak /ñ/'sinin damaksıllığını yitirdiği görülür: *içeçen* (12/202). Bu durum Mehmetçik ve Balalan'da da görülmekte ve bu yöreler de II. Ağız grubunun altında ikinci derece bir alt ağız grubu oluşturmaktadır: *dökecen*, *yoğuracan* (11/22), *bilin* "bilirsin" (11/37) (Mehmetçik), *çeken* "çekersin" (1/33) (Balalan).

Derleme yapmış olduğumuz bölgeler içerisinde Baf'tan gelen göçmenlerin bir kısmının ağzında 'ile' ilgeci ünlü uyumuna uyarak {-la/-yla, -ila, -ılan} biçiminde eklemektedir. Bu kullanım biçimi de, bu ağız grubunu diğer ağız gruplarından ayıran özellikler arasındadır.

III . Ağız Grubu

Bu grubu Limasol'dan göçmen gelenlerin ağzı oluşturmaktadır. Limasol göçmeni kaynak kişilerimiz Bostancı'da yaşamaktadır. Bu grubun en belirleyici ağız özelliği, istek kipinin çekimindeki farklılıktır. I. Ağız grubunda bu çekim /-(y)A-sİñ/, II. Ağız grubunda /-(y)A-sIn/ biçiminde iken Limasol göçmenlerinin ağzında /-A-ñ/ biçimindedir: *Öyle güzeldi o koltuklarım gıymazdıñ oturañ üslerne* (Limasol→Bostancı), *Lami cimi övredeñ ona* (YYL: 10) (Limasol).

Bu ağız grubunu diğer ağız gruplardan ayıran en belirgin özelliklerden birisi de diğer ağızlarda belirli birkaç sözcükte ön seste görülen f->h- değişimi, bu grupta sözcük içi ve sözcük sonunda da görülmesidir: *Hurunu* "fırını" *yakacayık* (GC:5) (Limasol).

Ne Baha "Baf'a" *gaçabilin*, *ne da Leymosunnara* (GC: 61) (Limasol)

O tarahlardan "tarablardan" *eşgerdi* "göründü"(GC:61) (Limasol)

Bu ağız grubu, I. Ağız grubuyla şart kipi ve belirli geçmiş zamanın dışındaki çekimlerde de adıl kaynaklı II. kişi eklerinin yerine iyelik kaynaklı kişi eklerinin kullanılması yönünden ortaklık göstermektedir: *deñ* “dersin” (2/83), *napacañ* “ne yapacaksın” (2/72) (Limasol→Bostancı). Bu grup da /ñ/ ve /n/ açısından I. grup gibi /ñ/ yanındadır; fakat yukarıda belirttiğimiz gibi bu yörenin ayrı bir alt ağız grubu oluşturacak farklı özellikleri de vardır.

Belirlediğimiz bu üç ağız grubunun aralarındaki ses farklılıkları yanında söz varlığında da farklılıklar görülür. I. Ağız grubundaki Yeniceköy, Görneç ve Kalavaç söz varlığı açısından bir alt grup oluşturmaktadır: Aynı bitkiye I. Ağız grubu gırşavık, II. Ağız grubu yumurtaotu, III. Ağız grubu çatladi demektedir.

On bir yerleşim biriminin ağızlarının incelenmesiyle belirlediğimiz farklılıklar, pilot bölgelerimiz dışında kalan diğer yerleşim birimlerinin ağız özelliklerinin tek tek betimlenmesiyle daha da artacaktır, kanısındayız.

Bu çalışmanın sonucunda, araştırma sorumuz olan “KKTC’de ağız mı yoksa ağızlar mı var?” sorusuna yanıtımız “ağızlar var” olacaktır. Bu ağızlar da Anadolu Ağızlarının Batı Ağız grubunun bir alt grubunu oluşturacak özelliklere sahiptir.

Anadolu ile KKTC Türkleri arasında, Rumca konuşanlar hariç, anlaşılabilirlik oranı tam olması nedeniyle Kıbrıs Türklerinin ağızlarının, Türkiye Türkçesinden apayrı bir dil olduğunu ifade etmek doğru olmaz.

KAYNAKLAR

Aksoy, Özben (), *Gadaklizmo Cehennemi*.

_____, (1997), *Yangı Yangı Limnidi*. Lefkoşa.

_____, (), *Vreççalı Mida*. Lefkoşa.

Atılgan, Hilmi (1966), *Baf Ağzı* (Kıbrıs) (Basılmamış Bitirme Tezi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi).

Ay, Özgür (2009), *Türkiye Türkçesi Ağızlarında Fiil Çekimi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ayverdi, İlhan (2010), *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Yayınları.

Beratlı, Nazım (1997a), *Kıbrıslı Türklerin Tarihi 1 Kitap*. Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları.

_____, (1997b), *Kıbrıslı Türklerin Tarihi 2 Kitap*. Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları.

Çelebi, Nazmiye (2010), *Kıbrıs Türk Ağzlarında Dil İlişkisi İzleri*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yeni Türk Dili Bilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi. İstanbul.

Dilçin, Cem (1983), *Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 503.

Duman, Musa (2009), *Kıbrıs Ağzı Üzerine Bazı Notlar* (Yayıma hazırlayan Rıdvan Öztürk), Kesit Yayın No: 7. Türk Dili İncelemeleri: 3. İstanbul: 39-62.

Demir, Nurettin (2009), *Kıbrıs Ağzlarının Tipik Özellikleri* (Yayıma hazırlayan Rıdvan Öztürk Kesit Yayın No: 7. Türk Dili İncelemeleri: 3. İstanbul: 17-27.

Eker, Süer (2006), *Çağdaş Türk Dili*. Ankara: Grafiker Yayınları:7.

Erdoğru, M. Akif (2008), *Kıbrıs'ta Osmanlılar*. Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları.

Eren, Hasan (1971), *Kıbrıs Ağzının Kökeni*, Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 36, seri I- Sayı A2, 347-359.

Gazioğlu, Ahmet C. (1994), *Kıbrıs'ta Türkler (1570-1878) 308 Yıllık Türk Dönemine Yeni Bir Bakış*. Lefkoşa: Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP).

Gökçeoğlu, Mustafa (1985), *Tezler ve Sözler I*. Lefkoşa: İleri Basımevi.

_____, (1991), *Tezler ve Sözlür 2*. Lefkoşa: Dörtrenk Matbaacılık.

_____, (1994), *Tezler ve Sözlür 3*. Lefkoşa: Yakın Doğu Üniversitesi Matbaası.

_____, (2000), *Bildiriler Panel Notları -I-*. Lefkoşa: Gökçeoğlu Yayınları.

_____, (2002), *Manilerimiz*. Lefkoşa: Kıbrıs Türk Eğitim Vakfı Yayınları.

_____, (2008), *Kıbrıs Türk Ağızları Sözlüğü*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

_____,(2009), *Kıbrıs Türk Kümre Sözlür (Formeller) Sözlüğü 1*. Lefkoşa: Gökçeoğlu Yayınları.

_____, (2009), *Kıbrıs Türk Kümre Sözlür (Formeller) Sözlüğü 2*. Lefkoşa: Gökçeoğlu Yayınları.

Gülsevin, Gürer, Erdoğan Boz (2004), *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: Gazi Kitabevi.

_____,(2002), *Uşak İli Ağzları (Dil Özellikleri-Metinler-Sözlük)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Gürkan, Ali (1997), *Kıbrıs Ağzında Edatlar Bağlaçlar ve Ünlemlerin Kullanım Özellikleri*. Ankara: KKTC Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları.

Hakeri, Bener Hakkı (2003), *Hakeri'nin Kıbrıs Türkçesi Sözlüğü*. Samtay Vakfı Yayınları: 8, Gazimağusa.

_____(1993), *Başlangıcından 1878'e Dek Kıbrıs Tarihi*. KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları- 28.

<http://www.kktcenf.org/tr/index.asp?sayfa=cms&dmid=0&cmsid=176&ssid=609537>
296 (21 Ağustos 2012).

http://tr.wikipedia.org/wiki/Kuzey_K%C4%B1br%C4%B1s_T%C3%BCrk_Cumhuriyeti
iyeti (21 Ağustos 2012).

İmer, Kamile (2000), *Türkçe'nin Ağzlarının Sınıflandırılmasında Temel Alınan Ölçütler*, Türkçenin Ağzları Çalıştay Bildirileri (Hazırlayanlar A. Sumru Özsoy, Eser E. Taylan). İstanbul: Boğaziçi Yayınları, sayfa 5-16.

Johanson, Lars (2009), *Türk Dillerinde Odaksız Şimdiki Zaman İşaretleyicisi ve Kıbrıs Türkçesinde Eksikliği*, Bilig Bahar 2009 Sayı 49: 93-100.

Kabataş, Orhan (2009), *Kıbrıs Türkçesinin Etimolojik Sözlüğü*, İkinci Basım, Lefkoşa.

Hakeri, B. Hakkı (1986), *Sözcüklere Göre Kıbrıs Türkleri'nin Kökenine Doğru*, (Yayına Hazırlayan Kâni Kanol), Halkbilim Sempozyumları. İstanbul: KKTC Turizm ve Kültür Bakanlığı Yayınları: 3, 135-143.

Karahan, Leyla (1996), *Anadolu Ağzlarının Sınıflandırılması*. Ankara: Türk Dilimi Kurumu Yayınları.

_____ (1998), *Türkçede Söz Dizimi -Cümle Tahlilleri-*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Koç, Aylin (2010), *Kelime Sonunda Ünsüz Türemesi*. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı 28, s.47-68.

Korkmaz, Zeynep (1994), *Nevşehir ve Yöresi Ağzları I. Cilt*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi

Parlatır, İsmail (2009), *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Yargı Yayınevi.

Saracoğlu, Erdoğan (2009), *Kıbrıs Ağzı*. Lefkoğa: AteŐ Matbaacılık.

Yorgancıoğlu, Oğuz (2003), *Mâniler*. Mağusa: Temel Basımevi.

_____ (1998), *Kıbrıs Türk Folklorundan Derlemeler Masallar*. Mağusa.

TDK (2005), *Büyük Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

TDK (1993) *Derleme Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

EKLER

Ek 1: Metinler

Ek 2: Sözlük

Ek 3: Haritalar

